

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра теорії та методики початкової освіти

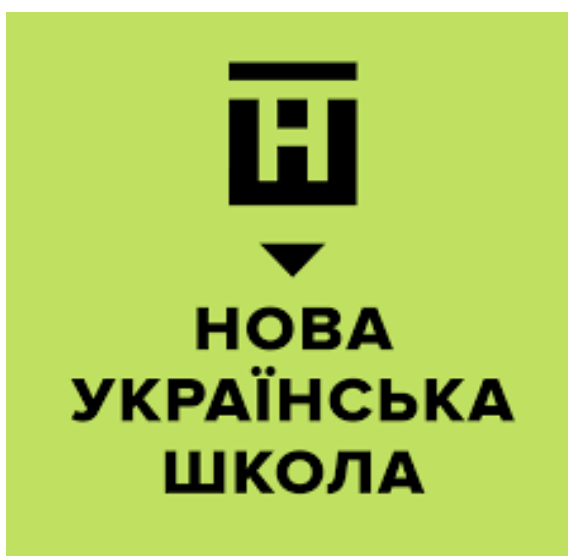

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З КАЛІГРАФІЄЮ

ОПОРНІ КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙ

(Частина 1)

Методика навчання грамоти. Методика розвитку мовлення
для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 013
«Початкова освіта», освітній ступінь «бакалавр»

Мукачево
МДУ, 2019

УДК 372.881.116.12

Розглянуто та рекомендовано до друку науково-методичною радою Мукачівського державного університету

Протокол № 8 від 18.04. 2019р.

Укладач

Хома О.М., канд.пед.н., доц. кафедри теорії та методики початкової освіти МДУ

Рецензент

Фенцик О.М., канд.пед.н., доц., МДУ

М.21

Методика навчання української мови з каліграфією: опорні конспекти лекцій (Частина 1). Методика навчання грамоти. Методика розвитку мовлення: для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 013 «Початкова освіта», освітній ступінь «бакалавр»/ укладач О.М.Хома.—Мукачево: МДУ, 2019.— 63 с.

Анотація.

Подано опорні конспекти лекцій розділів «Методика навчання грамоти. Методика розвитку мовлення», що складені відповідно до нових вимог навчання української мови в першому класі та сучасної методики розвитку мовлення. Метою навчально-методичного видання є з'ясування нових підходів навчання грамоти в, оволодіння у процесі лекційних занять фаховою компетентністю. Серед завдань: ознайомити студентів із сучасними методами і прийомами навчання української мови в початкових класах; розкрити суть змістових ліній Державного стандарту початкової освіти; проаналізувати зміст підручників з української мови для 1 класу; з'ясувати теоретичні і практичні питання навчання каліграфії; обґрунтувати практичну реалізацію змістових ліній у процесі навчання української мови; визначити сучасні тенденції у мовленнєвому розвитку молодших школярів; сформулювати практичні уміння і навички з методики проведення уроку української мови на принципах інтеграції.

МДУ2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
1. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.	
ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ	
2. ОПОРНІ КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙ	5
Тема 1. Методика навчання української мови як педагогічна наука. Мета, предмет, завдання методики навчання.	5
Тема 2. Принципи навчання рідної мови	6
Тема 3. Концепція Нової української школи: мовна освіта	8
Тема 4. Наукові основи методики навчання грамоти	10
Тема 5. Періоди навчання грамоти за змістовими лініями Державного стандарту початкової загальної освіти	13
Тема 6. Добукварний період навчання грамоти	15
Тема 7. Букварний період навчання грамоти, методика його проведення.	17
Тема 8. Післябукварний період навчання грамоти. Розвиток зв'язного мовлення у процесі навчання грамоти	20
Тема 9. Теоретичні питання методики навчання каліграфії	22
Тема 10. Вироблення навичок каліграфічного письма в учнів першого класу	26
Тема 11. Методика списування у період навчання грамоти	28
Тема 12. Вироблення навичок каліграфічного письма в 2-4 класах	29
Тема 13. Наукові основи методики розвитку мовлення	30
Тема 14. Рівні розвитку мовлення учнів на уроках української мови	34
Тема 15. Види вправ з розвитку мовлення	36
Тема 16. Перекази, їх класифікація та методика проведення	38
Тема 17. Твори, їх види та методика проведення	40
Тема 18. Структура уроку української мови і розвитку мовлення в системі початкової школи	42
3. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ	44
4. ГЛОСАРІЙ	48
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ТА ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТОК А. Комплексна робота над словом	54

ПЕРЕДМОВА

Школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній панують чотири культури: культ Батьківщини, культ людини, культ книжки і культ рідного слова.

В.Сухомлинський

З 1 вересня 2018 року навчання в першому класі здійснюється за новим Державним стандартом початкової освіти на основі вимог Закону України «Про освіту» та Концепції Нової української школи. Ураховуючи мету навчання рідної мови в початковій школі, змінюються підходи до оволодіння нею, що вимагає удосконалення змісту лекційно-практичного матеріалу в умові закладу вищої освіти.

Розділи програми «Навчання грамоти. Методика розвитку мовлення», теми 1-18, є взаємопов'язаними і передбачають огляд методів і прийомів оволодіння українською мовою в першому класі та розвитку мовлення в 1-4 класах. Укладачем пропонується курс опорних лекцій з метою засвоєння студентами нових тенденцій у навчанні української мови в 1 класі та ознайомлення з новими підходами до розвитку мовлення.

Завдання: ознайомити студентів із сучасними методами і прийомами навчання української мови в початкових класах; розкрити суть змістових ліній Державного стандарту початкової загальної освіти; проаналізувати зміст підручників з української мови для 1 класу; з'ясувати теоретичні і практичні питання навчання каліграфії; обґрунтувати практичну реалізацію змістових ліній у процесі навчання української мови; визначити сучасні тенденції у мовленнєвому розвитку молодших школярів; сформулювати практичні уміння і навички з методики проведення уроку української мови на принципах інтеграції в 1 класі.

У процесі вивчення розділу у студентів сформуються такі компетентності:

а) предметні: володіння методами і прийомами навчання рідної мови в 1 класі, методами розвитку мовлення, здатність застосовувати набуті знання у процесі навчання української мови в початковій школі, здійснювати добір матеріалів для уроків української мови в 1 класі, опанування ключовими компетентностями.

б) загальні: володіння державною мовою, здатність працювати з навчальною та педагогічною літературою; бути обізнаним із досягненнями дидактики, лінгводидактики; здійснювати науковий, методичний аналіз проблеми в залежності від предмету дослідження, здійснювати майбутню професійну діяльність в полікультурному середовищі.

в) фахові: володіння теоретичними знаннями й практичними уміннями у процесі навчання української мови, сформулювати в учнів комунікативну компетентність шляхом створення на уроці умов для практичної мовленнєвої діяльності, спрямувати процес навчання рідної мови на формування національно мовленнєвої особистості, уміти проектувати освітній процес згідно з новими вимогами.

Структура опорних лекцій: тема, план, ключові слова, короткий виклад, контрольні запитання та завдання, завдання для самостійної роботи.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Назви тем		Кількість годин
1.	Тема 1. Методика навчання української мови як педагогічна наука. Мета, предмет, завдання методики навчання.	2
2	Тема 2. Принципи навчання рідної мови	2
3	Тема 3. Концепція Нової української школи: мовна освіта.	2
4.	Тема 4. Наукові основи методики навчання грамоти.	2
5.	Тема 5. Періоди навчання грамоти за змістовими лініями Державного стандарту початкової загальної освіти	2
6.	Тема 6. Добукварний період навчання грамоти.	2
7.	Тема 7. Букварний період навчання грамоти, методика його проведення.	2
8.	Тема 8. Післябукварний період навчання грамоти. Розвиток зв'язного мовлення у процесі навчання грамоти.	2
9.	Тема 9. Теоретичні питання методики навчання каліграфії.	2
10.	Тема 10. Вироблення навичок каліграфічного письма в учнів першого класу.	2
11.	Тема 11. Методика списування у період навчання грамоти	2
12.	Тема 12. Вироблення навичок каліграфічного письма в 2-4 класах.	2
13.	Тема 13. Наукові основи методики розвитку мовлення.	2
14.	Тема 14. Рівні розвитку мовлення учнів на уроках української мови	2
15.	Тема 15. Види вправ з розвитку мовлення.	2
16.	Тема 16. Перекази, їх класифікація та методика проведення.	2
17.	Тема 17. Твори, їх види та методика проведення.	2
18.	Тема 18 Перекази, їх класифікація та методика проведення. Структура уроку української мови і розвитку мовлення в системі початкової школи.	2
Всього: 36 г.		

ОПОРНІ КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙ

ТЕМА1. Методика навчання української мови як педагогічна наука. Мета, предмет, завдання методики навчання української мови.

План

1. Теорія і методика навчання української мови як наука. Наука про мову як основа її методики.

2. Законодавча база у процесі викладання дисципліни.

Ключові слова: педагогічна дисципліна, методи і прийоми навчання, міждисциплінарні зв'язки.

Рекомендована література: 2, 5, 6, 38.

1. Методика навчання української мови з каліграфією – це педагогічна наука про навчання учнів рідної (державної) мови; засвоєння ними знань про мову, формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок; наука про технологію застосування принципів, методів, прийомів і засобів навчання залежно від дидактичної мети й завдань, характеру матеріалу, етапу навчання, методи формування каліграфічних умінь. Проблемне питання до студентів: зв'язок методики навчання української мови з каліграфією із іншими дисциплінами (Міркування студентів).

Методика – це мистецтво, це сплав навчального матеріалу, особистості вчителя, який є носієм національної й світової культури, а також особистості учнів»(О.Аксьонова)

Викладання мови – це людинознавство, бо в слові поєднуються думки, почуття, ставлення людей до всього навколишнього світу. Викладання мови – це і суспільствознавство, бо в слові закарбовані століття життя й боротьби народу, його мужність і слава, надії і сподівання (В.Сухомлинський).

Щоб успішно навчати дітей, треба:

1) визначити зміст навчання, 2) мати матеріал для роботи з учнями, 3) розробити методи (тобто способи досягнення певних результатів у вивченні навчальної дисципліни) і прийоми викладання предмета; розробити систему мовних, мовленнєвих, комунікативних вправ і завдань.

Наука про мову (лінгвістика) є основою в засвоєнні методики. Учні досліджують мовні явища за розділами: «Слово», «Речення», «Частини мови» та інші.

2. Основним документом є Конституція України щодо статусу української мови. Інша законодавча база: Закон України «Про освіту», Концепція Нової української школи; Накази і Розпорядження Міністерства освіти і науки України; Державний стандарт початкової загальної освіти галузі «Мови і літератури», (мовно-літературна).

Методика навчання української мови

Основні поняття

- Концепція Нової української школи
 - Державний стандарт початкової освіти
 - Освітня програма
 - Інтеграція
 - Компетентність
 - Психолого-педагогічні основи навчання
 - Зміст навчання
 - Методи і прийоми навчання
 - Засоби навчання
 - Урок
 - Розвиток мовлення
 - Навчання грамоти
 - Інноваційні методи навчання
- Структура уроку

Структура курсу

- Вступ. Методика навчання української мови як педагогічна наука.
- Методика навчання грамоти.
- Методик навчання каліграфії
- Методика розвитку мовлення
- Методика вивчення мовної теорії.

Головні завдання

- Ознайомлення із сучасними тенденціями навчання української мови в початковій школі
- Формування комунікативної компетентності у здобувачів освіти
- Методика засвоєння тем з розділів курсу
- Формування мовних, мовленнєвих і комунікативних умінь і навичок
- Розробка і обґрунтування нових технологій навчання рідної мови
- Створення нових програм, підручників, посібників для навчальних закладів різних типів

Методика мови, як і методика будь-якої іншої дисципліни, складається з двох частин. Одна з них – теоретична, яка встановлює місце і завдання викладання мови в школі, формулює наукові основи методики, розглядає історію виникнення і розвитку методів початкового навчання, визначає структуру і форми організації навчального процесу за відповідною програмою, опрацьовує наукові вимоги до підручників і посібників з мови. Друга – практична, яка пропонує конкретні методи, прийоми навчання.

Контрольні запитання та завдання:

- 1.Що становить предмет методики навчання рідної мови як науки? Мета, завдання курсу.
- 2.Чого має навчитися майбутній учитель початкових класів у процесі вивчення курсу методики?

ТЕМА2. Принципи навчання рідної мови.

План

- 1.Дидактичні принципи навчання.
- 2.Лінгводидактичні принципи навчання української мови.

Ключові слова: педагогічна дисципліна, методи і прийоми навчання, лінгводидактика, принципи.

Рекомендована література: 2, 8, 18.

1. Поняття «принципи навчання» у сучасній дидактиці. Лінгводидактичні принципи.

Загальнодидактичні принципи	Лінгводидактичні принципи
Науковість	Увага до матерії мови
Доступність і наступність	Розуміння мовних значень
Систематичність й послідовність	Розвиток чуття мови
Наочність	Координації усного й писемного мовлення
Перспективність	Комунікативності (М.Вашуленко)
Мотиваційне забезпечення (О.Савченко)	Вивчення мовних одиниць на основі тексту (Т.Донченко)

Методичні принципи навчання (за В.Сухомлинським)

Специфічні (методичні)
Інтеграції з навколишнім середовищем Сенсibiliзації духовного розвитку особистості, що реалізується через образ рідного слова Інтеракційної (взаємопов'язаної) діяльності в розвитку мовлення і навчання дітей мови Використання природи як сенсорної, чуттєвої основи мовленнєвого розвитку дітей

Методичні принципи навчання (за М.І.Пентилюк)

Методичні
Взаємозв'язок у вивченні всіх розділів шкільної програми Функціонально-стилістична спрямованість у навчанні мови Зв'язок вивчення мови з розвитком зв'язного мовлення Взаємозалежність усного і писемного мовлення; випереджаюче навчання усного мовлення Структурно-семантичний підхід до вивчення синтаксису Зв'язок навчання пунктуації та виразного читання

Отже, розглянуто принципи навчання рідної мови.

Контрольні запитання та завдання:

1. Як, на Ваш погляд, реалізувати принцип науковості на уроці української мови
2. Які власне методичні принципи навчання української мови? Обґрунтуйте їх.

Завдання для самостійної роботи: історія методики навчання мови як науки (реферат).

ТЕМА3. Концепція Нової української школи: мовна освіта.

План

1. Концепція мовної освіти.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти, аналіз змістових ліній галузі «Мови та літератури», (мовно-літературна). Навчальні програми.
3. Діючі та альтернативні підручники для початкової школи.

Ключові слова: компетентність, мовна освіта, Державний стандарт, змістові лінії, освітня програма, модельна програма.

Рекомендована література: 2, 7, 23, 38, 40.

1. Концепція мовної освіти. У Законі України «Про освіту, Концепції Нової української школи сформульовано зміст мовної освіти для здобувачів першого рівня.

Стаття 7. Мова освіти

1. Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова.

Держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття формальної освіти на всіх рівнях (дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої), а також позашкільної та післядипломної освіти державною мовою в державних і комунальних закладах освіти.

Особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідної національної меншини поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою.

Особам, які належать до корінних народів України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної і загальної середньої освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідного корінного народу. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу України поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою.

Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, гарантується право на вивчення мови відповідних корінного народу чи національної меншини в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства (Закон України «Про освіту»).

До ключових компетентностей належать:

- 1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

- 2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних

комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування (Державний стандарт початкової освіти).

2. Державний стандарт початкової загальної освіти, аналіз змістових ліній галузі «Мови та літератури», (мовно-літературна). Навчальні програми.

Державний стандарт початкової загальної освіти – документ, який визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів та умов організації освітнього процесу щодо їх досягнення та забезпечення на рівні початкової освіти.

Змістові лінії відображають зміст кожної освітньої галузі, окреслюють її внутрішню структуру, систематизують конкретні очікувані результати галузі. Змістові лінії: мовленнєва, мовна, соціокультурна, діяльнісна (Державний стандарт, 2011). Взаємодіє з іншими особами усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її для збагачення свого досвіду; висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови; досліджує індивідуальне мовлення для власної мовної творчості, спостерігає за мовними явищами, аналізує їх (Державний стандарт, 2018).

Модельна навчальна програма створюється на основі Стандарту початкової освіти експертною спільнотою і затверджується Міністерством освіти і науки України. Модельна навчальна програма містить: перелік освітніх галузей і навчальних предметів; види навчальних видів діяльності; засоби оцінювання навчальних досягнень учнів.

Навчальна програма предмета або курсу створюється учителями (самостійно або об'єднавшись у спільноти/мережі) на основі Стандарту початкової освіти або за зразком Модельної навчальної програми. (Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017).

Освітня програма передбачає основні напрями у формуванні компетентностей. Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Початкова освіта має такі цикли, як: 1-2 (адаптаційно-ігровий) і 3-4 (основний) класи, що враховують вікові особливості розвитку та потреби дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей у досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти.

Осередки в навчальній кімнаті:

- 1) осередок навчально-пізнавальної діяльності з відповідними меблями;
- 2) змінні тематичні осередки, в яких розмішуються дошки/фліп-чарти/стенди тощо;
- 3) осередок для гри, оснащений настільними іграми, інвентарем для рухливих ігор;
- 4) осередок художньо-творчої діяльності з полицями для зберігання приладдя та стендом для змінної виставки дитячих робіт;
- 5) куточок живої природи;

б)осередок відпочинку з килимом для сидіння та гри, стільцями, кріслами-пуфами, подушками з м'яким покриттям;

7)дитяча класна бібліотечка;

8)осередок вчителя, оснащений столом, стільцем, комп'ютером, полицями/ящиками, шафами для зберігання дидактичного матеріалу тощо.

3.Діючі та альтернативні підручники для початкової школи (1 клас)

Українська мова. Буквар підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах)Іщенко, О. Л.; Логачевська, С. П. (2018)

Українська мова. Буквар підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) Воскресенська, Н. О.; Цєпова, І. В. (2018)

Українська мова. Буквар» підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) Іваниця, Г. А. (2018).

Українська мова. Буквар» підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) .Чумарна, М. І. (2018).

Українська мова. Буквар підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Наумчук, В. І.; Наумчук, М. М. (2018)

Українська мова. Буквар» підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) Вашуленко, М. С.; Вашуленко, О. В. (2018).

Українська мова. Буквар» підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) Большакова, І. О.; Пристінська, М. С. (2018).

Українська мова. Буквар» підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах).Пономарьова, К. І. (2018).

Отже, розкрито питання сучасних підходів до навчання української мови в початковій школі.

Контрольні запитання та завдання:

1.Що передбачає Модельна програма?

2.Який перший тематичний тиждень?

3.Які осередки повинні бути в шкільній кімнаті? Яким уявляєте собі куточок дитячої бібліотеки?

4.Обґрунтуйте сутність понять «компетенція», «компетентність».

Завдання для самостійної роботи: Концепція Нової української школи: мовна освіта. Аналіз одного із підручників «Українська мова. Буквар». Створіть інтелект-карту до теми (за вибором).

ТЕМА 4. Наукові основи методики навчання грамоти

План

1.Періоди навчання грамоти.

2.Лінгвістичні і психолого-педагогічні засади методики навчання грамоти.

3.Методи навчання грамоти, їх класифікація.

Ключові слова: навчання грамоти, періоди навчання грамоти,ранкові зустрічі, звуковий аналітико-синтетичний метод, прийоми аналізу і синтезу, інноваційні методи.

Рекомендована література:1, 7, 19, 23, 26.

1.Періоди навчання грамоти

Навчання грамоти досліджували: М.Вашуленко, М.Наумчук, М.Захарійчук та інші. Наукові основи навчання грамоти закладені у Державному стандарті початкової освіти. Періоди навчання грамоти.

Добукварний

Завдання добукварного періоду: ознайомити дітей зі школою, класом, шкільним подвір'ям, першою книгою – «Букварем», і «Зошитом для письма»; правилами поведінки в школі (на уроці, перерві), організувати дитячий колектив, ознайомити учнів з окремими мовними поняттями.

Завдання букварного періоду: засвоєння учнями графічної системи української мови як на уроках читання, так і на уроках письма, розвиток зв'язного мовлення.

Післябукварний період: узагальнення знань, умінь і навичок, отриманих у добукварний та букварний періоди навчання грамоти, розвиток зв'язного мовлення, списування слів, речень, текстів.

Зміст вивчення тем побудований на основі інтеграції, тематичних тижнів.

2.Лінгвістичні і психолого-педагогічні засади методики навчання грамоти.

Лінгвістичні основи. Ознайомлення з мовними поняттями: усне й писемне мовлення, слово, речення, склад, наголос, звук – голосний (наголошений, ненаголошений), приголосний (твердий, м'який).

Загальнодидактичні вимоги до навчання грамоти (За М.Наумчук).

а) виховний характер уроку, чіткість виховної мети: які моральні якості будуть розвиватися на уроці;

б) чіткість навчальної мети уроку: що нового діти дізнаються, чого навчаються, які навички і вміння будуть розвиватися, яка стадія розвитку цих умінь і навичок, який буде рівень їх пізнавальної активності, мислення, який буде етап вивчення теми і т. ін.;

в) наступність і перспективність уроку, його зв'язок із попередніми і наступними уроками, його місце серед уроків даної теми, з даного розділу програми;

г) розмаїття методичних засобів і прийомів роботи, варіативність роботи над матеріалом, залежність вибору методичних засобів від характеру матеріалу і завдань навчання, доступність методики – її цікавий та ігровий характер;

г) диференційований та індивідуальний підхід до учнів у процесі уроку:

наявність зворотного зв'язку (від учнів – до вчителя) на всіх етапах уроку;

навчання учнів прийомів розумової праці («вчити учитися»), тим умінням, які є необхідною умовою успішного навчання в школі;

д) обов'язкові також й інші дидактичні вимоги – науковість, доступність матеріалу і т. ін.

До методичних вимог відносять наступні:

а) обов'язковою умовою будь-якого уроку рідної мови є турбота вчителя про мовленнєве середовище: на уроці має звучати правильне, виразне, образне, точне, логічне мовлення. Усе, що використовується на уроці, має бути зразковим і за

формою, і за змістом. Кожний урок має виховувати «мовне почуття», любов до рідної мови, до живого, яскравого, виразного слова;

б) на кожному уроці, як читання, так і письмо, обов'язково повинна мати місце робота з розвитку мовлення учнів: збагачення, уточнення і активізація словника, складання і аналіз речень, робота над словосполученням, усні висловлювання, перекази, читання напам'ять, драматизація і т. ін.; часто ці види роботи переплітаються з іншими – зі звуковим аналізом і синтезом, із читанням, письмом та ін.;

в) на уроці читання і письма необхідними елементами повинні виступати різноманітні прийоми звукового та буквеного аналізу і синтезу – підготовка до читання або, що важливо, письма, а також самостійні вправи;

г) безпосередня робота для формування умінь і навичок читання і письма повинна займати приблизно 2/3 уроку за часом (у поняття «читання» входить підготовча робота перед читанням, а також аналіз змісту прочитаного; це можна сказати і про поняття «письмо»);

г) на кожному уроці читання і письма має використовуватися матеріал для зразка – додаткові тексти для усної роботи: уривки з творів поетів, письменників української і зарубіжної літератури, фольклорні твори;

д) уроки читання і письма складають нерозривну єдність: урок читання готує учнів до уроку письма, а урок письма є продовженням попереднього уроку читання, тобто реалізується принцип наступності й перспективності (М. Наумчук).

Психологічні особливості. У цьому віці центром психічного розвитку дитини стає формування довільності всіх психічних процесів (пам'яті, уваги, мислення). Протягом усього молодшого шкільного віку дитина вчиться керувати своєю поведінкою, психічними процесами, адже вимоги до неї з перших днів перебування у школі передбачають досить високий рівень довільності. Тому молодший школяр долає свої бажання і здатен керувати власною поведінкою на основі заданих зразків, що сприяє розвитку довільності як особливої властивості психічних процесів і поведінки. Поряд із засвоєнням змісту наукових понять дитина оволодіває способами організації нового для неї виду діяльності – навчання. Планування, контроль, самооцінювання набувають іншого змісту, бо дія в системі наукових понять передбачає чітке виокремлення взаємопов'язаних етапів (М.Савчин).

3.Методи навчання грамоти, їх класифікація

Методи навчання грамоти

Традиційні методи й прийоми	Інноваційні методи й прийоми
Звуковий аналітико-синтетичний аналіз, синтез	«Шість цеглинок»
пояснення	кубування, асоціативний куш
імітація, показ артикуляції	сторітелінг
ігрові	щоденні 5
Звуковий аналіз слів	«рафт»
	читання та письмо для розвитку критичного мислення»

Система вправ для навчання спілкування

Аудіювання	Говоріння	Читання	Письмо
Слухання тексту Відповіді на питання Словникова робота	Складання діалогу Усна монологічна розповідь Відповіді запитання	Читання слів Читання речень Читання текстів Творча робота над текстом	Текстові вправи, їх списування Усні висловлювання Діалог, монолог

Особливістю навчання першокласників є проведення ранкових зустрічей. Ранкові зустрічі – це бесіди, розповіді, що проводяться зазвичай на початку дня, під час яких відбувається розвиток академічних, соціальних, мовленнєвих навичок дітей, упровадження демократичних цінностей, створення позитивного налаштування на день. Доцільно акцентувати увагу на значення слів, уживання їх в мовленні.

Отже, розкрито наукові основи навчання грамоти.

Контрольні запитання та завдання:

1. Випишіть основні поняття, з якими ви ознайомились під час вивчення теми: грамота, методика навчання грамоти, читання, письмо, мовленнєва діяльність, аналіз, синтез, використовуючи тлумачний словник та словники з лінгводидактики, дайте їм визначення.

2. Що є науковими основами методики навчання грамоти?

3. Яких педагогічних вимог до процесу навчання грамоти має дотримуватись учитель?

Завдання для самостійної роботи: наведіть приклад застосування одного із інноваційних методів навчання на основі аналізу конспекту уроку навчання грамоти.

ТЕМА 5. Періоди навчання грамоти за змістовими лініями Державного стандарту початкової загальної освіти

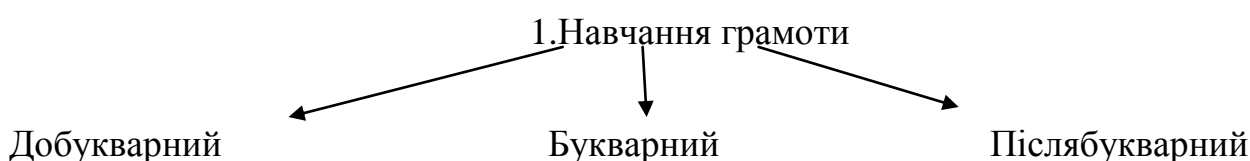
План

1. Періоди навчання грамоти. Змістові лінії Державного стандарту освітньої мовно-літературної галузі.

2. Загальна характеристика звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти.

Ключові слова: періоди навчання грамоти, звуковий аналітико-синтетичний метод, прийоми аналізу й синтезу.

Рекомендована література: 1, 7, 9, 10, 18, 23.

М. Вашуленко називає періоди так: добуквений, буквений, післябуквений. Аналіз Державного стандарту освітньої мовно-літературної галузі (на основі документу).

(Аналіз періодів навчання за сторінками Букварів. Зміст тем)

2. Основним методом навчання є звуковий аналітико-синтетичний. Цей метод ґрунтується на таких науково-методичних засадах:

1) предметом читання є позначена буквами звукова будова слова; звуки мовлення, які дитині необхідно відтворити, читаючи слово, є тими основними мовними одиницями, якими вона оперує на початковому етапі оволодіння грамотою;

2) початкові фонетичні уявлення діти мають одержувати тільки на основі спостережень за відповідними одиницями живого мовлення (звук, голосний, приголосний, склад та ін.) з належним усвідомленням їх істотних ознак;

3) початку ознайомлення дітей з буквами має передувати період практичного засвоєння звукової системи рідної мови, так званий добукварний період.

Прийоми звукового аналізу

1. Підкреслене вимовляння одного зі звуків у слові. У деяких випадках виділення звука може здійснюватися силою голосу, в інших – протяжністю вимови, наприклад: с-с-син, с-и-и-ин, си-н-н-н. Цей прийом використовується під час виділення зі слів голосних, особливо тоді, коли вони утворюють склад (оси, акула, одуд), фрикативних та проривних приголосних, коли вони стоять за межами злиття (лі-с, ду-б). До цього прийому прилягає також прийом домовляння учнями звука до розпочатого учителем слова. Наприклад, показуючи дітям предметний малюнок їжака, учитель каже «їжа...», а учні додають – к.

2. Упізнавання й виділення зі слів вірша, скороговки, потішки найчастіше вживаного звука. Для застосування цього прийому можна використовувати короткі вірші, різноманітні потішки, скороговки, матеріал, пропонування для логопедичних вправ.

3. Виділення звука зі слова на основі словесного опису та спостереження за його артикуляцією. «Сьогодні, – каже вчитель, – ми будемо вивчати такий звук, який утворюється губами.

Прийоми звукового синтезу.

1. Утворити склад (злиття) з таких двох звуків: [н], [а] – на; [з], [о] – зо; [ж], [е] – же; [т'], [о] – сьо та ін.

2. Утворити склад з таких трьох звуків і вимовити його зливо: [т], [р], [а] – тра; [к], [р], [о] – кро; [к], [н], [и] – кни; [м], [р'], [і] – мрі.

3. Утворити склади (злиття) приголосного [л] з усіма вивченими голосними (ла, ло, лу, ле, ли): утворити склади (злиття) приголосного [т'].

(Пояснення викладачем на основі конспекту уроку навчання грамоти чи відеофрагменту).

Отже, розглянуто основний метод навчання грамоти.

Контрольні запитання та завдання:

1. Доберіть завдання на застосування прийомів аналізу й синтезу за сторінками Букваря.

2. Доберіть синтетичні вправи до теми «Речення».
3. Підготуйте реферат на тему «В. Сухомлинський про методи навчання грамоти».

ТЕМА 6. Добукварний період навчання грамоти

План

1. Добукварний період навчання грамоти, його особливості та завдання. Розвиток усного мовлення – провідний принцип і мета в добукварний період.
2. Формування в першокласників початкових мовних уявлень.
3. Методика підготовки першокласників до письма. Умови успішного навчання письма. Особливості навчання письма ліворуких дітей.

Ключові слова: добукварний період навчання грамоти, розвиток усного зв'язного мовлення, аудіювання, мовний звуковий аналіз.

Рекомендована література: 1, 7, 9, 10, 18, 23.

1. Добукварний період навчання грамоти, його особливості та завдання. Розвиток усного мовлення – провідний принцип і мета в добукварний період.

Добукварний (добуквений) період навчання грамоти. Особливості: підготовка до читання й письма, інтеграція, тематичні уроки. Проблемне питання для студентів: як побудована частина підручника «Українська мова. Буквар» цього етапу.

Завдання добукварного періоду навчання грамоти:

1. Ознайомити дітей зі школою, класом, шкільним подвір'ям, першою книгою – «Букварем», «Зошитом для письма»; правилами поведінки в школі (на уроці, перерві), організувати дитячий колектив.
2. Формувати загальнонавчальні вміння і навички (організаційні, загальномовленнєві, загальнопізнавальні, контрольні-оцінні).
3. Виявити рівень підготовки кожного учня до навчання: готовність до звукового аналізу, уміння читати, писати, розповідати казки, оповідання, декламувати вірші, працювати з медіа.
4. Формувати уявлення про мовлення, речення, слово, склад, голосні і приголосні звуки, наголошений голосний звук у слові; навчити аналізувати речення та звуко-складову будову слова, спираючись на схеми речень і слів.
5. Підготувати руку дитини до письма.
6. Розвивати усне мовлення (слухання – розуміння, говоріння) та мислення першокласників на основі інтеграції тем.
7. Виховувати в найменших школярів високе громадянське почуття, кращі моральні якості, естетичні смаки.
8. Вироблення в учнів фонематичного слуху, удосконалення їхньої звуковимови.

Розвиток мовлення в добукварний період передбачає вдосконалення звуковимови, збагачення, уточнення й активізацію словникового запасу учнів, удосконалення граматичної будови усного мовлення, роботу над культурою мовлення, спілкування. Джерелами збагачення словника учнів на цьому етапі стають: навколишня дійсність, навчальний процес, ілюстративний матеріал Букваря, наочні посібники, технічні засоби, мовлення вчителя.

2. Формування в першокласників початкових мовних уявлень

Ознайомлення з мовними поняттями «звук, голосний-наголошений, ненаголошений; приголосний-твердий, м'який; склад, наголос, речення, текст». Теоретичне заучування відсутнє, ознайомлення з термінами відбувається на основі гри, інноваційних методів навчання. Поняття «речення» вивчається практично: від слова до речення із застосуванням піктограм.

Механізм поділу слів на склади:

- 1) прикладання руки тильною стороною до підборіддя. При вимові слова відчуваємо, як підборіддя торкається руки. Скільки разів воно торкнулося руки, стільки складів у слові;
- 2) відстукування рукою по парті під час вимови слова стільки разів, скільки складів у слові;
- 3) помаху рукою поставленою на лікоть, вправо – вліво одночасно з вимовою слова. Скільки помахів зроблено, стільки складів у слові.

Застосовуються такі прийоми визначення наголошеного голосного в складі:

- 1) злита вимова слова з протягуванням наголошеного голосного звука в ньому: *м[aaa]ма, кос[aaa], косар[iii];*
- 2) вимова слова в питальній формі *л[иии]на?*
- 3) вимова слова в окличній формі: *[Ооо]лю!*
- 4) злита вимова слова з одночасним помахом рукою зверху вниз. На сильнішу долю рука торкається парті.

3.Методика підготовки першокласників до письма. Умови успішного навчання письма. Особливості навчання письма ліворуких дітей.

Підготовка до письма включає такі етапи:

- 1) загальна підготовка руки й ока дитини до письма;
- 2) формування уміння правильно сидіти за партою під час письма, належним чином тримати олівець, ручку в руці, зошит на парті, орієнтуватись в сітці зошита (знаходити основний рядок і додаткові лінії); обводити контури малюнків, фігур за трафаретами; заштриховувати контурні малюнки різноспрямованими лініями, розфарбовувати малюнки.

Особливості структури уроків читання і письма в добукарний період: тривалість 35 хв., часта зміни видів роботи (через 10-12 хв.), перевага інноваційних методів навчання; структура уроку включає динамічні паузи.

За наявності кількох ліворуких дітей у класі бажано саджати їх парами. Розрізняють три способи письма лівою рукою:

- Перший спосіб є дзеркальним відображенням «праворукого» письма. Таке положення руки значно утруднює процес навчання, оскільки всі зразки розміщуються зліва. А тому дитина не має можливості орієнтуватися на них. Відповідно доцільним для ліворуких дітей є розміщення зразків у рядку справа.
- Другий спосіб полягає у тому, що кисть лівої руки з ручкою розміщується над рядком. Цей спосіб дає дитині можливість орієнтуватися на поданий зразок чи написане раніше і зменшує кількість помилок під час письма. Саме до такого способу письма спонтанно й найбільш часто приходять діти-лівші.

- Під час письма третім способом кисть лівої руки з ручкою знаходиться під рядком. Такий спосіб вважається найбільш зручним, оскільки дитині не доводиться вивертати кисть руки, добре видно зразок. Однак, пишучи у такий спосіб, діти порушують вимоги «праворукої» каліграфії: букви не мають нахилу вправо, а, навпаки, нахилені вліво.

Орієнтовний план уроку письма в добукварний період.

I. Організація до уроку. Повторення гігієнічних і технічних правил письма (сидіння за партою).

II. Актуалізація опорних знань. Відтворення матеріалу, вивченого на уроці читання, взаємозв'язок між уроком читання, розгляду ілюстративної сторінки зошита, складання короткої розповіді або речення за малюнками, аналіз поданих схем речень, доповнення незавершених схем звукоскладової будови слова.

III. Повідомлення теми і завдань уроку, ознайомлення з зоровим (малюнковим планом уроку).

IV. Сприйняття та усвідомлення нового матеріалу.

1. Показ, написання нового елемента вчителем на дошці з коментуванням рухів руки.
 2. Письмо в повітрі за зразком рухів учителя.
 3. Розгляд зразків елементів, поданих у рядку зошитах.
 4. Написання елементів на основі їх пунктирних зображень.
 5. Написання елементів у першому рядку (перегляд учителем виконання роботи, зосередження уваги учнів).
 6. Розгляд написань у наступному рядку, пояснення вчителем цих написань, самостійне дописування учнями.
 7. Розфарбовування малюнків, що містяться на сторінці зошита (кольоровими олівцями). Складання розповіді на основі тематичного тижня.
- Отже, розкрито особливості добукварного періоду навчання грамоти.

Контрольні запитання та завдання:

1. Які питання з розвитку мовлення підготуєте для першого тематичного тижня «Я – школяр»?
2. Як навчити учнів поняттю «речення», наведіть фрагмент уроку.
3. Складіть тематичний словник до першого тижня на основі інтеграції.

Завдання для самостійної роботи: складіть план-конспект уроку добукварного періоду навчання грамоти із застосуванням інноваційних методів навчання (тема за вибором).

ТЕМА 7. Букварний період навчання грамоти, методика його проведення

План

1. Букварний період навчання грамоти, його специфіка. Види мовленнєвої діяльності у букварний період навчання грамоти.
2. Методика формування початкових умінь і навичок читання. Методика ознайомлення з новою буквою та звуками, що їх позначає. Методика написання букви.
3. Види і способи читання в букварний період. Методика опрацювання текстів букваря у букварний період.

Ключові слова: буква, звук, мовленнєва діяльність, аналіз, синтез, звуковий аналітико-синтетичний метод.

Рекомендована література: 10, 19, 23, 28, 37, 40.

1. Букварний період навчання грамоти, його специфіка. Види мовленнєвої діяльності у букварний період навчання грамоти. Методика формування початкових умінь і навичок читання.

Завдання букварного періоду: засвоєння учнями графічної системи української мови як на уроках читання, так і на уроках письма. У цей період значна увага звертається на всі види мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо. Для аудіювання вчитель добирає тексти соціокультурного змісту відповідно до тематичного тижня, вчить учнів уважно слухати текст і вміти відповідати на запитання.

Букварний період навчання грамоти ділився на два етапи. На першому етапі учням пропонується читати слова з буквами а, о, у, е, и, м, і, н, р та інші (за частотою вживання та тематичним принципом).

На другому етапі букварного періоду учні знайомляться з іншими способами позначення на письмі м'яких приголосних (буквами ь, я, ю, є); дізнаються про те, що буквою «ге» позначаються на письмі два різні звуки – [г] і [ґ]; що буква «йот» позначає на письмі м'який приголосний звук [й], який не має парного твердого; засвоюють звукове значення букви «ща» ([шч]); відпрацьовують літературну вимову і вміння позначати на письмі звуки (африкати): [дж], [дж'], [дз], [дз']; знайомляться з роллю апострофа в українській графіці.

Види мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо. Аудіювання (процес слухання й розуміння усних висловлювань) – один із видів мовленнєвої діяльності учнів початкових класів. Механізм аудіювання передбачає: 1) сприймання потоку звуків і розпізнавання в ньому слів, речень, абзаців тощо; 2) усвідомлення значень слів, речень, абзаців. Синтезуючи та аналізуючи сприйняте висловлювання, учень має виділити в ньому цікаве, важливе й головне, а також менш важливе й другорядне.

Найхарактернішими є такі форми аудіювання:

1. Аудіювання мовлення співрозмовник в процесі діалогу.
2. Аудіювання розгорнутого монологічного або діалогічного мовлення інших людей.

Навчаючи молодших школярів аудіювати, необхідно здійснювати роботу за такими трьома напрямками:

1. Аудіювання під час пояснення нового матеріалу.
2. Аудіювання як елемент діалогічного мовлення.
3. Аудіювання як спеціальний різновид вправ.

Послідовність роботи вчителя щодо організації процесу аудіювання може бути такою:

1. Словникова робота (пояснення незрозумілих слів).
2. Введення школярів у мовленнєву ситуацію (формулювання завдань).

3. Процес слухання тексту й виконання завдань. Текст озвучує сам учитель або диктор. Текст читається в нормальному темпі, але паузи між реченнями дещо збільшуються.

4. Контроль прослуханого.

5. Підсумкова робота з прослуханим текстом, яка передбачає поглиблений аналіз тексту, його розповідь.

Говоріння передбачає формування умінь усно складати висловлювання, а письмо – письмові тексти.

2. Методика формування початкових умінь і навичок читання. Методика знайомлення з новою буквою та звуками, що їх позначає. Методика написання букви.

Формування умінь і навичок читання здійснюється звуковим аналітико-синтетичним методом. Структура уроку на ознайомлення з новою буквою. Проблемне питання для студентів: як ознайомити із новим звуком і буквою, що позначає.

Загальна структура уроку на опрацювання нової букви має відповідати сформульованій темі, наприклад: «Звуки [с], [с'], позначення їх буквою «ес», тобто у ній повинен відобразитися провідний принцип аналітико-синтетичного методу навчання грамоти – від звука до букви. Основна частина уроку, на якому учні ознайомлюються з новою буквою, може складатися з таких видів роботи:

I. Підготовчі артикуляційно-слухові вправи.

1. Виділення звуків [с], [с'] на основі предметних малюнків (зрідка із скоромовки, наприклад: Босий хлопець сіно косить, роса росить ноги босі).

Активне вимовляння виділених звуків, спостереження за їх артикуляційними особливостями (якими мовними органами і в який спосіб створюється перешкода на шляху струменя видихуваного повітря).

Віднесення виділених звуків до приголосних; зіставлення твердого і м'якого звуків на слух та за способом вимовляння; позначення їх фішками (— =). Позначення звуків буквою.

Вправи на впізнавання звуків [с], [с'] у заданих учителем словах (лось, ліс, лисиця, смола, береза (!), роса, сім, вісім, зірки (!), місяць, сонце).

Самостійний добір учнями слів із звуками [с], [с'] в різних позиціях.

Аналітичні і синтетичні та ігрові вправи із звуками [с], [с'] та з голосними (на утворення та аналіз складів-злиттів).

II. Аналіз букви «ес».

1. Учитель повідомляє, що звуки [с], [с'] позначаються на письмі буквою «ес», показує малу і велику літери. Зіставлення малої і великої літер с, С (за формою однакові, а за розміром різні). Ознайомлення з місцем букви у касі розрізної азбуки.

Методика написання букви: ознайомлення з елементами букви, написання букви вчителем на дошці, у повітрі з учнями, запис у зошиті для письма.

2. Види і способи читання в букварний період. Методика опрацювання текстів букваря у букварний період

Способи читання: побуквений, відривний складовий, плавний складовий, плавний складовий з переходом у слово, слово. Види читання: мовчазне

(пошепкове) і голосне. Методика роботи над текстом: вступна бесіда; словниково-орфоепічна робота; взірцеве читання тексту вчителем; первинне сприйняття тексту; читання тексту учнями; мовний, структурний аналізи тексту.

Вправи з читання. Види робіт: складання складів, слів із букв розрізної азбуки демонстраційного характеру та в індивідуальних касах; читання складових таблиць; читання слів, поданих в аналітико-синтетичній формі; читання слів у колонках з опорою на виділені злиття (з дошки, таблиці, картки); читання колонок слів за фонетичним, лексичним, граматичним напрямками.

Читання із підручника. Види робіт: читання колонок слів за Букварем; аналіз ілюстрацій; робота з моделями слів, речень, їх аналіз; бесіда-аналіз на тему тексту; читання тексту вчителем (учнями); колективне (індивідуальне) читання — аналіз речень, тексту, індивідуальне читання, читання-гра.

Творча робота над текстом. Види робіт: складання моделей складів, слів, речень за ознакою, вказаною учителем; читання-прогнозування; піктографічне читання; гра-мініатюра; складання речень за малюнком (предметним, сюжетним); словниково-логічні вправи на класифікацію, групування, вилучення зайвого, на доповнення, на підведення родових понять під видові і навпаки; впізнавання літери за описом; утворення складів, слів за вказаною ознакою, добір до моделей складів слів, речень; складання розповіді (казки) про букву і т. ін.

Отже, розглянуто методику роботи над новим звуком і буквою, що її позначає.

Контрольні запитання та завдання:

1. Які труднощі трапляються на шляху шестирічних першокласників під час оволодіння письмом?
2. Які основні завдання ставляться на уроці читання в букварний період?
3. Назвіть основні прийоми формування в учнів навичок читання?
4. Складіть фрагмент уроку на ознайомлення з новою буквою.

Завдання для самостійної роботи: опишіть методику роботи з дитячою книжкою в 1 класі.

ТЕМА 8. Післябукварний період навчання грамоти

. План

1. Основні завдання післябукварного періоду навчання грамоти.
2. Особливості уроків читання в післябукварний період.
3. Структура і методика уроків читання.

Ключові слова: інтеграція, інтегрований урок, текст.

Рекомендована література: 2, 3, 7, 11, 12, 16, 23, 38.

1. Основні завдання післябукварного періоду навчання грамоти

Основні завдання післябукварного періоду: систематизувати знання, уміння, отримані в добукварний, букварний періоди навчання грамоти; розвивати мовлення учнів, ознайомити учнів з відомими українськими письменниками, списування слів, речень, текстів.

Серед завдань післябукварного періоду – удосконалення вміння читати, писати, робити елементарні аналітико-синтетичні операції з одиницями різних мовних рівнів для розвитку усного мовлення.

2. Особливості уроків читання в післябукварний період навчання грамоти.

Матеріалом для читання є невеликі прозові і віршові тексти. Опрацювання цих текстів сприяє розвитку мовлення першокласників, розширенню їх світогляду, вихованню патріотичних, громадянських почуттів, високих моральних якостей. Значна увага звертається на завдання інтегрованого змісту. Проводиться системна робота з розвитку мовних компетенцій.

Особливості читання. Способи читання: цілими словами, зв'язно; техніка читання: швидкість, виразність, свідомість, правильність. Застосування чистомовок. Приклади чистомовки.

Рідна мова

Ва – ва – ва – щедра прекрасна мова.

Да – да – да – прозора, як вода.

Ни – ни – ни – мова України.

Та – та – та – вічно молода й багата.

Ня – ня – ня – колискова пісня.

Це – це – це – заходить в серце.

Ова – ова – ова – наче пташка світанкова.

Іт – іт – іт – гордо лине в свій політ.

3. Структура і методика уроків читання

Працюючи над текстами післябукварного періоду, необхідно застосувати такі види і прийоми роботи, які сприяли б формуванню навичок свідомого читання. Це такі, як:

- підготовка до сприймання твору;
- взірцеве читання вчителем;
- словниково-орфоепічна робота;
- кількаразове читання творів
- бесіди за малюнками Букваря і додатковими ілюстраціями;
- бесіда за змістом прочитаного;
- відповіді на запитання вчителя за змістом прочитаного;
- знаходження відповіді на питання вчителя у тексті твору;
- пошепкове читання тексту з метою відстукування відповіді на попередньо поставлене вчителем запитання;
- вибіркоче читання;
- ділення тексту на частини;
- знаходження в тексті слів для підпису, що відповідає змісту малюнка;
- переказ тексту (близький до тексту, стислий, продовження тексту за уявою);
- мовний аналіз тексту;
- вправи з розвитку мовлення. Методика «Рафт».

У той же час на уроці письма учні списують тексти.

Контрольні запитання та завдання

1. Доберіть приклади застосування прийому звукового синтезу (відповідно до обраних для аналізу звуків).

2. Підготуйтеся до проведення фрагмента уроку навчання грамоти (читання тексту) із застосуванням прийомів звукового синтезу.

3. Розробіть вправи буквеного синтезу. Підготуйтеся до проведення фрагментів уроку післябукварного періоду з використанням допоміжних засобів, ігрових форм.

Завдання для самостійної роботи: складіть план-конспект уроку післябукварного періоду за тематичним тижнем.

ТЕМА 9. Теоретичні питання методики навчання каліграфії

План

1. Методика каліграфії як наука. Завдання навчання каліграфічного письма, програмові вимоги до нього.
2. Методи каліграфічного письма.
3. Умови навчання каліграфічного письма.
4. Письмове приладдя (зошити для письма, ручка, крейда, класна дошка).

Ключові слова та терміни: каліграфія, методи навчання каліграфії, навчальне приладдя.

Рекомендована література: 7, 14, 16, 23, 38.

1. Методика каліграфії як наука. Завдання навчання каліграфічного письма, програмові вимоги до нього.

Курс каліграфії посідає важливе місце в навчальному плані підготовки вчителів початкових класів. Він має дати майбутнім учителям знання, необхідні для навчання школярів каліграфічного письма. Завдання:

- навчити майбутнього вчителя початкової школи правильного, чіткого, швидкого й красивого письма;

- виправити наявні хиби в його почерку;

- виробити техніку письма крейдою на дошці й у зошиті.

Каліграфія (від гр. красивий почерк) – це мистецтво розбірливо, чисто і красиво писати. На позначення цього терміна колись вживалися й інші назви: краснопис, чистописання.

Методика каліграфії, як наука, вивчається за такими етапами:

- навчання дітей письма елементів написання букв;

- написання малих і великих букв алфавіту;

- поєднання букв у склади, буквосполучення та слова, вироблення навичок написання їх;

- удосконалення графічних навичок письма шляхом проведення каліграфічних хвилинок на уроках фонетики, граматики та правопису.

Учитель початкових класів повинен мати ґрунтовні знання з усіх предметів навчального плану, в тому числі із каліграфії, оскільки цього вимагає специфіка його роботи.

Методика каліграфії як навчальний предмет розкриває різноманітні методи, прийоми і способи в навчанні каліграфії, закономірність розвитку техніки письма в молодшому і старшому віці, її знання дає змогу запобігти помилкам при написанні буквенних елементів, букв, слів, речень. Методика містить також різноманітні поради щодо виправлення неохайного, неправильного почерку. Лікарі радять для профілактики стресів займатися каліграфією.

Каліграфія, як і методика її викладання, – невід’ємна і складова частина цього предмета. Вона тісно пов’язана з психологією дитини молодшого віку, особливостями її уваги, мислення, пам’яті тощо. Безпосередній зв’язок цей навчальний предмет має з графікою, педагогікою, фізіологією, сучасним мовознавством і передовою шкільною практикою. Тому вивчення будь-якого практичного питання слід пов’язувати з відповідними правилами, що їх визначає методика.

2. Методи каліграфічного письма.

Навчання каліграфічного письма в початковій школі проводиться за такими методами: лінійним, тактовим, аналітико-синтетичний, або генетичним, копіювальним.

2.1 Лінійний метод.

Лінійний метод було винайдено на початку ХІХ століття, з часу запровадження в школах розлінованих зошитів. Цей метод полягає в навчанні дітей каліграфічного письма по лініях графічної сітки надрукованої в зошитах. Розліновка полегшує учням засвоєння правильного написання літер потрібного нахилу, правильного поєднання елементів і дотримання певних проміжків між елементами та літерами. За допомогою графічної сітки вчитель може легко пояснити дітям, як правильно писати будь-яку букву чи слово, воно також сприяє розвитку окоміру дитини і плавності письма. Лінійний метод протягом його історичного розвитку був пов’язаний з п’ятьма графічними сітками.

2.2 Тактовий (ритмічний) метод.

Тактовий або ритмічний метод широко застосовується під час навчання дітей каліграфічного письма в початкових класах. Аналізуючи письмо учнів 4-річної початкової школи, спостерігаючи за темпом його виконання, можна помітити, що з самого початку навчання учнів у школі в кожного з них виробляються індивідуальні риси, свій темп письма. Одні учні пишуть дуже повільно, інші доволі швидко. Щоб забезпечити поступовий перехід дітей від повільного письма до більш прискореного, застосовують тактовий метод. Цей метод полегшує вчителю проведення уроку і виробляє в учнів однакову швидкість письма. Тактовий метод запроваджується залежно від структури уроку письма, протягом 10-12 хвилин з перервами.

2.3 Аналітико-синтетичний метод застосовується в школах при навчанні грамоти за Букварем. За цим методом проходить навчання письма в цілому, а вивчення написання букв – у тій послідовності, яка подається в букварі для навчання читання. Це тому, що навчання читання і письма відбувається паралельно. Учні пишуть у зошитах у дві горизонтальні рядкові лінії з допоміжною та контрольними похилими.

2.4 Генетичний метод. З усіх згаданих вище методів, за допомогою яких проводиться навчання каліграфічного письма в початкових класах загальноосвітньої школи, основним є генетичний метод. Навчання письма за цим методом розпочинається тоді, коли учні вже закінчили читати і писати за Букварем і зможуть вільно розпізнавати як друковану, так і рукописну букву, і продовжується протягом усього періоду навчання учнів каліграфічного письма в першому і в наступних класах.

За генетичним методом навчання як малі, так і великі букви алфавіту залежно від складності їх написання поділяють на певні групи – малі на 6, а великі на 5 груп. Кожна група містить букви за подібністю елементів, що є запорукою глибокого засвоєння учнями програмного матеріалу. Генетичний метод має такі особливості:

- 1) написанню букв передують попереднє вивчення назви і форми елементів;
- 2) написання букв проходить не за алфавітним порядком, а за порядком наростання труднощів у написанні;
- 3) навчання будується на основі генезису, тобто утворення кожної наступної букви шляхом попереднього засвоєння основного елемента і додавання нового.

Послідовність у навчанні каліграфічного письма за генетичним методом така:

1) учитель пише на класній дошці букву, пояснює, як вимовляється звук, позначений цією буквою, як слід її читати (дає повну назву і вимовляє звук), з яких елементів вона складається, ознайомлює дітей з назвою кожного елемента та сполученням їх. Після цього діти повторюють її вимову при читанні;

2) учитель пише на дошці кожний елемент букви і ще докладніше пояснює особливості написання і розміщення її в рядку. Для глибшого засвоєння форми та елементів букви учні «пишуть» їх спочатку у повітрі за вчителем, а потім виводять ручкою у зошитах з друкованою основою;

3) учитель ще раз пише на дошці букву, а потім діти пишуть у зошитах.

4) перевірка написаного.

2.5 Копіювальний метод

За цим методом навчання каліграфії майже не проводиться. Навчання каліграфії за ним відбувалося в такій послідовності: вчитель писав учням у зошитах злегка олівцем ті чи інші букви в певному порядку, а учні механічно наводили їх чорнилами. Таке письмо не було свідомим і не мало певної послідовності у вивченні елементів малих і великих букв. Крім того, воно забирало багато часу в учителя. Ще більші труднощі поставали тоді, коли учням доводилося писати на класній дошці.

3. Умови навчання каліграфічного письма

Умови каліграфічного письма:

- зорово-слухове, моторне сприймання;
- системна робота у виробленні каліграфічних умінь;
- особистий приклад учителя у процесі записів у зошит, на класній дошці;
- ведення зошита учнем і системна перевірка вчителем;
- гігієна письма.

Успішне формування графічних навичок молодших школярів в значній мірі залежить від умов, в яких проходить навчання учнів каліграфічного письма. В оволодінні навичкою письма, як і будь-якою іншою руховою навичкою, важливого значення набувають підготовчі вправи. Основна мета таких вправ – підготувати руку дитини до письма, сформувати руховий стереотип, допомогти дитині позбутися тих труднощів, які виникають на початкових етапах оволодіння навичками письма. Отже, підготовка руки дитини до письма передбачає розвиток п'ясті руки й дрібних м'язів пальців:

- координація рухів руки, пальців, очей, передпліччя;

-окоміру (вміння визначити центр, середину, підпорядкувати рухи руки, очей контролю свідомості);

- просторових уявлень (зліва, справа, внизу, над і під лінією, між лініями);

- плавності, точності й ритму рухів;

- уміння проводити протягом 0,5 хв. безвідривні лінії олівцем на папері, в зошиті.

Заняття з підготовки руки дитини до письма потребують додержання певних гігієнічних вимог. Насамперед дітей треба посадити так, щоб стіл і стілець відповідали зростові дитини, дотримуватись правильної пози під час письма, уміння тримати ручку, правильне положення зошита.

Поза під час письма. Починаючи з першого дня занять, учитель навчає дітей, як правильно сидіти за партою, щоденно контролюючи їх на уроках. Обов'язковість і важливість уваги щодо цього зумовлені особливостями розвитку організму дитини і необхідністю запобігання викривленню хребта.

Руки учня під час письма мають лежати так, щоб лікті трохи виступали за край парти, а обидва передпліччя перебували під кутом 45° щодо столика парти.

Уміння тримати ручку. Ручку під час письма треба тримати трьома пальцями: великим, вказівним і середнім. Ці три пальці перебувають у злегка зігнутому і спокійному стані. Не слід дуже стискувати руку, бо рука швидко втомиться. Вказівний палець має лежати на ручці зверху, середній підтримувати. Ручку слід тримати не ближче як за 15-20 мм від кінця кульки чи пера (на палець), щоб було видно процес писання. Підмізинний і мізинний пальці трохи підігнуті до долоні. Вони є опорою кисті руки під час писання і мають злегка торкатися паперу та ковзати по ньому.

Положення зошита. Якість письма залежить також від положення зошита. Його слід класти на парту або стіл навскіс (з нахилом вліво) так, щоб нижній лівий кут був проти середини грудей, а верхній правий був трохи відхилений праворуч від середини грудей. Від того, як лежатиме на парті зошит під час письма, деякою мірою залежить і правильна посадка учня за партою.

4. Письмове приладдя (зошити для письма, олівець, ручка, крейда, класна дошка).

Письмове приладдя:

-зошити для письма;

-олівець, кулькова ручка;

-класна дошка, підготовка її до 1 класу;

-крейда.

Отже, визначено умови та засоби навчання каліграфії.

Контрольні запитання та завдання

1. Проаналізуйте Зошити для письма учнів 1 класу.

2. Підготуйте план виступу перед батьками учнів щодо гігієни письма.

3. Які способи перевірки вчителем зошита учня?

Завдання для самостійної роботи: доберіть вправи для вироблення навичок каліграфічного письма в учнів 1 класу.

ТЕМА 10.Вироблення навичок каліграфічного письма в учнів першого класу

План

- 1.Підготовчі вправи з письма в добуковарний період навчання грамоти. Методика написання елементів букв.
- 2.Письмо в букварний період.
- 3.Особливості написання букв різних груп.

Ключові слова: добуковарний, букварний, післябукварний періоди, елементи букв, букви.

Рекомендована література: 3, 7, 19, 14, 16, 23.

1.Підготовчі вправи з письма в добуковарний період навчання грамоти. Методика написання елементів букв.

Уроки письма в добуковарний період навчання грамоти мають певну специфіку: учні пишуть елементи букв, зашифровують малюнки. Програмові вимоги до навчання письма вимагає розгляд таких питань:

- посадка учня під час письма;
- положення олівця, ручки в руці під час письма (тримає ручку великим, середнім і вказівним пальцями);
- зображення ліній і фігур, штрихування, розфарбування;
- зображення ліній, схожих на елементи букв.

Усі підготовчі вправи мають бути тісно пов'язані з методикою навчання письма у початкових класах загальноосвітньої школи. Матеріал до цих вправ з каліграфії слід добирати з урахуванням його освітніх і виховних завдань.

До першого виду вправ відносять малювання зі штриховкою. Ці вправи мають свої етапи: робота з готовою формою, поданою в зошиті, і самостійне малювання предметів, штриховка їх.

Перші вправи повинні бути пов'язані з різною формою предметів: прямокутників, кругів, еліпсів тощо. Краще таку роботу проводити в зошитах з друкованою основою, де діти штрихують різні малюнки і цим самим готують руку до письма елементів букв. Виконання підготовчих вправ такого типу (малювання із штриховкою) потрібно проводити весь час у підготовчий період, особливо на початку уроку. Такі вправи допоможуть дітям правильно писати елементи букв.

Написання елементів букв – це інший вид підготовчих вправ до письма. Від того, як вчитель навчить дітей писати основні та допоміжні елементи, залежить в подальшому написання самої букви. Діти мають набути сталих навичок письма основних елементів букв.

Усі заняття з письма у підготовчий період навчання грамоти дітей початкової школи мають завершуватися такими питаннями:

Які елементи букв ми писали сьогодні на уроці? Яке було завдання уроку?

Який новий елемент букв ви вивчили? Назвіть його.

Для чого ми вчимося писати елементи букв?

Як пишеться той чи інший елемент букви? Поясніть.

Назвіть основні вимоги до написання цього елемента.

2.Письмо в букварний період

У букварний період учні вчать писати букви. Перед написанням букви слід застосувати проведення підготовчих вправ: усно розглянути елементи букви, при написанні коментувати її. Усі малі букви поділяються на шість груп, великі – на п'ять.

3. Особливості написання букв різних груп.

Специфіка кожної з груп:

до першої групи належать букви, які складаються з похилої палички з закругленням унизу та окремих допоміжних елементів: і, ї, й, ш, ц, щ, ч, л, м, я;

до другої – букви, які в своїй основі мають пряму паличку, паличку з закругленням вгорі, вгорі та внизу, а також додаткові елементи: г, п, т, р, н, г;

до третьої – букви, які в своєму складі мають овал і допоміжні елементи: о, а, б, ю, ф;

до четвертої – в основі яких є напівовали: с, є, х, ж, е ;

в основі п'ятої групи букв є подовжена з петлею: у, д, в, з;

до шостої групи належить **Ь**

Усі великі літери алфавіту, залежно від подібності елементів та враховуючи ступінь труднощів написання їх, ми поділяють на п'ять груп:

першу групу становлять букви, що складаються з подовженої палички з закругленням внизу: Й, Ш, Ц, Щ, Ч;

в основі написання букв другої групи лежить подовжена з закругленням вліво: І, Ї, Г, П, Т, У, Р, Г;

до третьої групи належать Л, М, А, Я;

до четвертої – букви, в основі яких є овал та півовал: С, Є, Х, Ж, О, Ю; Ф, З, Е;

п'яту групу становлять букви Н, К, Б, В, Д.

Таким чином, букви поділено на групи за подібністю їх елементів, що, безумовно, допомагає ґрунтовно засвоїти написання букв кожної групи і чітко визначити відмінності однієї від іншої.

Таким чином, процес письма для першокласників складається з цілого ряду вмінь, кожне з яких вимагає спеціальних вправ для їх відпрацювання.

Навичка письма є синтетичною. Вона складається з цілого ряду вмінь, кожне з яких на етапі початкового оволодіння вимагає спеціальних вправлянь. До них належать вміння: писати вивчені букви з дотриманням правильного зображення всіх їх елементів; з'єднувати букви між собою, враховуючи графічні особливості кожної пари сусідніх літер; виконувати звуковий аналіз слова, правильно встановлюючи послідовність у ньому звуків; переводити звукові образи в графічні. Враховуючи складність для шестирічних дітей такого комплексу дій, виконуваних майже одночасно, слід окремі з них, наприклад, звуко-буквений аналіз слова, запроваджувати як вправи підготовчого характеру із застосуванням розрізної азбуки, що є для дитини також однією з форм письма – графічного зображення складу, слова.

У формуванні графічної навички письма спостерігаються такі технічні етапи, відображені у відповідному навчальному посібнику – Зошиті з письма:

а) підготовчі вправи, спрямовані на оволодіння вмінням тримати ручку, орієнтуватися в графічній сітці зошита, координувати рухи вістря олівця в межах

верхньої і нижньої ліній робочого рядка (штрихування контурів фігур, обведення трафаретів, поданих пунктирними лініями, проведення прямих, ламаних і кривих ліній);

б) засвоєння основних елементів літер: короткої і довгої прямої палички, паличок з закругленням угорі і внизу, паличок з петлями, лівого і правого півовалів, овалу;

в) письмо окремих рядкових літер, які складаються виключно з елементів, опрацьованих у підготовчій період;

г) засвоєння правил поєднання букв у склади і слова; письмо складів і буквосполучень, слів;

д) відпрацювання плавного, ритмічного письма.

Отже, визначено методику написання букви.

Контрольні запитання та завдання

1. Які основні завдання ставляться на уроці письма в букварний період?

2. Назвіть основні прийоми формування в учнів графічних навичок?

3. Які види роботи застосовуються на уроці письма в букварний період?

4. Які прийоми застосовуються для вироблення в першокласників грамотного письма?

5. Якими вміннями й навичками з читання й письма оволодівають учні в букварний період навчання грамоти?

ТЕМА 11. Методика списування у період навчання грамоти

.План

1. Списування, види списування.

2. Робота в Зошиті для письма.

3. Складання фрагментів уроку письма.

Ключові слова: мовна освіта у 2-4 класах, списування, види списування.

Рекомендована література: 14,18, 22, 24.

1. Списування, види списування

У методиці початкової школи відомі різні види списування: дослівне, творче, вибіркоче. Мета їх використання – запам'ятати правопис слів, формувати культуру писемного мовлення. За характером завдань можна виділити такі види творчого списування: 1) з граматико-орфографічними; 2) логіко-стилістичними завданнями. Між цими видами списування немає чіткого розмежування: нерідко застосовується списування з логіко-граматичними, розв'язування орфографічних завдань супроводжується стилістичними і т.п. Нами акцентується увага на комплексних завданнях у процесі списування, серед них і комунікативних. (Методика проведення списування пояснюється на основі фрагменту уроку. Учителю необхідно звернути увагу на добірку текстів для списування).

2. Робота в Зошиті для письма

(Аналіз текстів для списування в Зошиті для письма)

3. Складання фрагментів уроку письма.

(Поснення вчителем на основі конспекту уроку письма)

Контрольні запитання та завдання

1. Яка методика проведення дослівного списування?
2. Яке це творче списування?
3. Які види роботи застосовуються на уроці письма в букварний період?
4. Завдання: дібрати тексти для списування.

ТЕМА 12. Вироблення навичок каліграфічного письма в 2-4 класах

.План

1. Зміст та форми навчання каліграфічного письма в 2-4 класах.
2. Підготовка учнів до скоропису на уроках мови в 2 класі.
3. Підготовчі вправи. Написання арабських цифр.

Ключові слова: мовна освіта у 2-4 класах, елементи букв, букви, каліграфічна хвилинка.

Рекомендована література: 14,17, 21, 23, 23.

1. Зміст та форми навчання каліграфічного письма в 2-4 класах

Починаючи з 2 класу, навчання каліграфічного письма проводиться на кожному уроці української мови. Цей вид роботи називається «Пишу акуратно». В цей період доцільно вправлятися у розвитку окоміру, писанні букв за порядком їх ускладнення. Крім цього, учні пишуть слова, речення, тексти. Навчання каліграфічного письма може проводитися за алфавітом і без дотримання алфавіту. У 3 класі учні продовжують навчання каліграфічного письма за генетичним методом, а в 4 – у алфавітному порядку. Підручник з української мови пропонує зразки каліграфічної роботи (аналіз підручника до теми). У 2 класі школярі виробляють плавність і ритмічність під час письма. У 3-4 класах проводяться хвилинки, що тісно пов'язані з темою уроку (аналіз підручника до теми).

Приклад каліграфічної хвилинки для учнів 4 класу із завданням

Фф фі фу фо фа фи фе фл Фіалка, фартух.

Маю я п'ять пелюсток і напівкруглий зелений листок.

А середина у мене **жовтенька**, личко не кругле, а трохи довгеньке.

Квітка я ніжна, низенька, дрібна, а як запахну — приходить **весна**.

1. Назвати звуки у слові «п'ять».
2. Підкреслити усі наголошені склади у словах першого речення.
3. Виділені слова поділити на склади для переносу.
4. У вірші знайти і підкреслити однорідні члени речення.
5. Скласти твір-опис фіалки (усно).

Для формування почерку в 4 класі і для більш повного переходу учнів до прискореного письма-скоропису слід проводити таку роботу:

- а) списування текстів з підручника для ґрунтового закріплення письма в зошиті в одну лінію, обмежене в часі;
- б) письмо під диктовку з наростаючим темпом;
- в) написання великих та малих букв за алфавітним порядком у певному темпі;
- г) написання невеликих слів, цифр під такт;

д) повсякденний контроль за правильним написанням малих і великих букв, слів та речень в учнівських зошитах;

е) застереження учнів від графічних помилок.

Для вироблення сталого почерку учень повинен мати чітке уявлення про форму рукописних знаків та поєднань їх у словах, навчитися зберігати правильну форму букв при перенесенні уваги на зміст письма і при підвищеному темпі. Цього можна досягти лише шляхом вироблення в учнів точних і сталих навичок.

2. Підготовка учнів до скоропису на уроках мови в 2 класі

Якщо в 1 класі письмо дітей за розміром було велике, то в 2 класі середнім. У 2 класі вчитель привчає дітей до скоропису. Для вдосконалення письма необхідно навчити учнів писати без контрольної похилої. Ця робота передбачає не лише записи слів, учням пропонуються завдання. Приклад каліграфічної роботи у 2 класі із завданням

1. Ее ео ем ел ве ке це дзе ех Електрика, електричка, емблема.

1. Поставити наголос у словах.

2. Поділити слова на склади (дужкою знизу).

3. Дібрати слова із буквою «е».

2. Щщ що шу ще щі ша щи Щекавиця, щит, Щек, щастя, щетина.

Щекавиця – гора на Подолі. Князював там нескорений Щек, і було в нього воїв доволі, ворогів розбивав він ущент. (Олесь Лупій) Учні вчать історію рідної країни.

1. Підкреслити службові слова.

2. Зробити звуко-буквений аналіз слова «Щекавиця».

3. Скласти речення з виділеним словом.

4. Установити зв'язок слів у 3 реченні.

3. Написання арабських цифр в 1-2 класах

Усі вправи із каліграфії записуються як на дошці, так і в зошитах. Це стосується написання арабських цифр. (Робота з таблицею щодо написання арабських цифр).

Отже, розкрито питання щодо формування каліграфічних умінь в учнів 2-4 класів.

Контрольні запитання та завдання

1. На якому етапі уроку української мови проводиться каліграфічна хвилинка?

2. Запишіть на листочок у клітинку арабські цифри від 1-10. Поясніть методику їх написання.

3. Доберіть 2-3 взірці проведення каліграфічних хвилинки.

Завдання для самостійної роботи: розробіть прийоми виправлення індивідуальних хиб у почерку учнів.

ТЕМА 13.. Наукові основи методики розвитку мовлення

План

1. Психологічні та педагогічні засади розвитку мовлення молодших школярів. Поняття про мову і мовлення. Висловлювання, процес породження зв'язного висловлювання.

2. Структура і зміст програми з розвитку мовлення учнів. Етапи розвитку мовлення.

3. Методи розвитку мовлення учнів.

Ключові слова: розвиток мовлення, психолого-педагогічні умови, етапи, докомунікативний, комунікативний.

Рекомендована література: 9, 18, 19, 23, 27, 34

1. Психологічні та педагогічні засади розвитку мовлення молодших школярів

Розвиток мовлення є одним із основних завдань сучасного уроку. Розвивати мовлення – це вчити школярів правильно і доцільно, відповідно до норм літературної мови користуватися всім арсеналом мовних засобів у процесі побудови звязних висловлювань. Розвиток проводиться за двома напрямками: діалогічному і монологічному. Найголовніше в роботі над розвитком мовлення – навчити дітей докладно і вибірково викладати (переказувати) тексти різних типів і стилів мовлення, а також створювати в усній і писемній формі зв'язні висловлювання, різні за стилем, композицією і типом мовлення (розповідь, опис, роздум), писати лист, оголошення, замітку-інформацію, заяву.

Мова – це система знаків, а мовлення – це спілкування людей між собою за допомогою мови. Мовлення розрізняють: внутрішнє і зовнішнє. Щоб удосконалювати мовленнєву діяльність учнів, необхідно вмотивувати її і спонукати дітей до неї. Процес створення будь-якого висловлювання проходить такі етапи: мотив, відчуття мовленнєвого завдання, внутрішня програма мовленнєвої дії і її реалізація, планування висловлювання в конкретній формі і створення його в словесній. Все, що ми говоримо, ми говоримо з якоюсь метою і для чогось (мотив).

Психологічні особливості: врахування віку, сприймання та відтворення тексту. Однією з функцій мовлення є оформлення і вираження думки. Зовнішнє мовлення – це процес матеріалізації думки. Тому мислення є психологічною основою мовлення. Психологи виділяють, крім понятійного мислення, образне і конкретно-дійове. Зв'язне висловлювання – це сукупність взаємопов'язаних самостійних речень, об'єднаних спільним предметом мовлення.

2. Структура і зміст програми з розвитку мовлення учнів. Етапи розвитку мовлення.

Вимоги програми. Важливе місце в системі роботи над розвитком мовленнєвої діяльності учнів відводиться урокам розвитку зв'язного мовлення, які рекомендується проводити не менше одного разу на два тижні: у 2-4 класах – це окремий урок, а в 1 класі – фрагмент уроку протягом 15-20 хвилин. Основна мета цих уроків у 1 класі – ознайомлення учнів із групами слів відповідно до тематичного тижня («Навчальне приладдя», «Явища природи», «Ввічливі слова» і т. ін.), збагачення їхнього лексичного запасу словами – назвами предметів, ознак, дій, формування уміння будувати з вивченими словами словосполучення і речення, пов'язувати 2-3 речення у зв'язну розповідь. У першому класі зв'язні висловлювання будуються усно. Важливо, щоб теми для них були цікавими дітям, торкалися подій з їхнього повсякденного життя. Уже з першого року навчання слід спонукати учнів до висловлювання власних думок, своїх оцінних суджень, висновків, порад тощо.

Уроки розвитку зв'язного мовлення в 2 класі присвячуються ознайомленню школярів із виражальними засобами мови: порівняннями, епітетами, метафорами

(без уживання термінів). Учні повинні навчитися правильно їх розуміти і доречно вживати у своєму мовленні. У другокласників також формуються вміння редагувати деформовані речення і тексти, будувати розповіді, описи за малюнком і запитаннями, серією малюнків, даним початком, опорними словами тощо. Творчі роботи, як правило, виконуються усно. Однак, починаючи з II семестру, учням потрібно пропонувати самотійно записувати в зошити невеликі висловлювання (3-4 речення).

Етапи розвитку мовлення: докомунікативний, комунікативний. Докомунікативний етап : мовленнєва ситуація, мотивація, мовленнєва інтенція. Комунікативний: матеріалізація висловлювання, сприйняття, зворотний зв'язок.

За М.Коченгіною, у методиці викладання рідної мови під зв'язним мовленням розуміється монологічне мовлення, точніше процес, діяльність мовця, послідовний усний чи письмовий виклад думок, знань. Результатом такої діяльності стає текст, тобто сукупність взаємопов'язаних самотійних речень, об'єднаних спільним предметом (темою) й головною думкою висловлювання за допомогою мовних (лексичних, граматичних та інтонаційних) засобів. У методиці мови ці два поняття «зв'язне висловлювання» і «текст» – стоять поряд.

Одиницями зв'язного мовлення в умовах класичного початкового навчання є: розгорнуті відповіді учнів на запитання вчителя, декламування вивчених напам'ять художніх текстів, записи на основі спостережень, різноманітні усні й письмові перекази та твори, імпровізації за змістом творів художньої літератури, інсценізація оповідань і казок, словесне малювання, уявна екранізація прочитаних або власних творів, відзиви про прочитані книжки, листи та ін. У деяких випадках до зв'язного мовлення належать окреме речення, і навіть окреме слово, якщо вони відповідають вимогам закінченості та цілісності (М. Львов).

1. Докомунікативний етап підготовки повідомлення:

-мовленнєва ситуація – життєві обставини (природні або штучно створені), які викликають неусвідомлену потребу висловитися;

-мотивація – усвідомлення мети висловлювання;

-мовленнєва інтенція (підготовчі дії): вибір адресата мовлення – мовець повинен розуміти, для кого призначене висловлювання; попереднє продумування стильового оформлення висловлювання;

-внутрішній план висловлювання, який визначає його зміст – учень повинен чітко уявляти, про що він хоче розповісти і яким способом він викладатиме свої думки, тобто повинен уявити собі хід усієї думки (зробити випереджувальний синтез усього тексту);

-семантико-граматичне структурування висловлювання (добір слів; визначення порядку слів у висловлюванні; граматичне узгодження слів).

2. Комунікативний етап:

-матеріалізація висловлювання, тобто кодовий перехід на акустичний (усне мовлення) або графічний (писемне мовлення) код;

-сприйняття висловлювання співрозмовником;

-зворотний зв'язок.

Виходячи з цих ознак, розглядають комплекс відповідних мовленнєвих умінь для навчання зв'язного мовлення:

- уміння інформаційно-змістовного характеру (уміння добирати інформаційний і фактичний матеріал для майбутнього висловлювання, визначити і розкрити тему та головну думку тексту тощо);

- структурно-композиційні вміння (уміння бачити й відрізняти частини тексту, складати план і будувати частини тексту, зв'язно й послідовно викладати зміст тексту);

- уміння використовувати різноманітні мовні засоби (уміння вільно та правильно користуватися лексичними, граматичними й стилістичними засобами);

- уміння вдосконалювати текст (уміння знаходити помилки й недоліки та усувати їх).

Означені мовленнєві вміння реалізуються через систему методів та прийомів, зумовлених психологічними засадами формування й розвитку усного і писемного мовлення молодших школярів.

3. Методи розвитку мовлення

У методиці розвитку зв'язного мовлення найбільш поширеною є така система методів розвитку зв'язного мовлення: імітаційний, конструктивний, творчий, комунікативний.

Імітаційний метод (метод навчання за зразками) передбачає аналіз текстів-зразків, побудову власних висловлювань і текстів за аналогією, пошукову діяльність (вибір мовних одиниць), побудову моделей текстів-зразків, конструювання власних текстів за цими моделями, близькі до тексту усні та письмові перекази з творчим доповненням чи без, інсценування, драматизацію, літературну творчість.

До прийомів імітаційного методу належать: добір заголовків до частин тексту, усі види усних і письмових переказів, складання речень або компонентів тексту відповідно до якогось певного типу тексту, письмові твори за аналогією до прочитаних творів, переклади, відгуки про прочитані книги, ділові папери.

Конструктивний метод (конструювання або реконструювання тексту). До прийомів конструктивного методу належать логічні прийоми та вправи (побудова роздумів, доказів, виправлення логічних помилок і помилок у послідовності викладення думок тощо); прийоми та вправи, в основу яких покладено теорію тексту (складання текстів різних видів, редагування власних текстів тощо).

Методисти зараховують до цього методу також і прийоми та вправи, які виконують підготовчу функцію у процесі навчання зв'язного мовлення (словникова робота, робота зі словосполученням, робота з реченням).

Отже, до методів розвитку мовлення належать: імітаційні, комунікативні, метод конструювання.

Контрольні запитання та завдання

1. Проаналізуйте вимоги мовленнєвої змістової лінії програми в контексті розвитку мовлення молодших школярів.

2. Поясніть державні вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів у розділах «Мовленнєва діяльність», «Взаємодіємо усно».

3. Поясніть сутність імітативних методів, комунікативних методів розвитку мовлення та методу конструювання тексту.

4. Аргументуйте доцільність використання методів під час роботи з розвитку мовлення.

Задання для самостійної роботи: наукові основи розвитку мовлення (огляд статей фахових видань).

ТЕМА 14. Рівні розвитку мовлення учнів на уроках української мови

План

1. Лексичний рівень роботи з розвитку мовлення. Роботи над засвоєнням лексичного значення слова. Способи і прийоми пояснення значення слів.

2. Робота з розвитку мовлення на вимовному рівні. Орфоепічні норми і засвоєння їх на уроках рідної мови.

3. Словосполучення і розвиток мовлення. Речення як мовленнєва одиниця.

4. Рівень тексту в розвитку мовлення молодших школярів.

Ключові слова: вимовний, лекційний, рівень слова і речення, текстовий,

Рекомендована література: 1, 8, 19, 15, 25, 27, 35.

1. Лексичний рівень роботи з розвитку мовлення. Роботи над засвоєнням лексичного значення слова. Способи і прийоми пояснення значення слів.

Лексичний рівень передбачає уточнення, збагачення, активізацію словника, вилучення нелітературних слів. Прийоми пояснення слів: показ предмета, добір синонімів, антонімів, опис предмета, тлумачення за допомогою словника. Види вправ: лексико-семантичні (вправи із синонімами, антонімами, фразеологізмами); словниково-логічні (вправи на порівняння, групування предметів, узагальнення); лексико-граматичні (пов'язані із вивченням граматики): добір спільнокореневих слів, утворення слів з одного кореня).

2. Робота з розвитку мовлення на вимовному рівні

Вимовний рівень передбачає роботу над артикуляцією, орфоепічними нормами, наголосом, темпом мовлення, паузами, інтонацією. На вимовному рівні розвиток мовлення здійснюється за трьома напрямками: техніка мовлення (включає правильність дихання, яке розрізняють фізіологічне і мовленнєве, чіткість дихання), орфоепія, інтонація (включає такі елементи: підвищення і пониження голосу, темп, пауза, особливий тембр). Вправи: артикуляційна гімнастика, вимова голосних і приголосних, аудіювання, чистомовки, скоромовки.

Орфоепічні норми – це загальноприйняті правила літературної вимови. Систему норм літературної вимови вивчає орфоепія. Українська орфоепія включає норми вимови звуків (голосних і приголосних), а також звукосполучень у процесі асиміляції, подвоєння, подовження, спрощення, збігу звуків. Вимова голосних і приголосних звуків характеризується такими особливостями:

-голосні звуки вимовляються повнозвучно в будь-якій позиції (наголошеній чи ненаголошеній) (сорока); звуки [а], [і], [у] передаються завжди чітко і виразно (айстра); ненаголошений [о] не наближається до [а]; ненаголошений [е] вимовляється як [еи], а ненаголошений [и] – як [ие](весна); звуки [е], [і] в іншомовних словах після голосних можуть йотуватися;

– приголосні дзвінки не оглушуються в кінці слів та в середині перед глухими, тільки [г] у словах нігті, кігті, легко, вогко, дьогтю та в похідних від них перед глухими вимовляється як [х]; глухі приголосні перед дзвінками передаються дзвінко (просьба); прийменник і префікс з перед глухими послідовно оглушуються (з товаром, з попитом); звук [з] у префіксах роз-, без-, через- та прийменниках без, через перед глухими залежно від темпу мовлення може вимовлятися дзвінко або оглушено (розпорядчий, безприбутковий, через транспорт); губні, шиплячі (неподовжені), задньоязикові і гортанний [г] звучать твердо, лише перед [і] пом'якшено (мільйон, шість, архів); у деяких питома українських та іншомовних словах губні, задньоязикові, гортанний та подовжені шиплячі пом'якшуються перед я, ю (бюджет, кювет, річчю, бездоріжжя); перед [е] приголосні вимовляються твердо (цей).

Вимова звукосполучень пов'язана з такими процесами: з асимілятивними змінами; напр., у закінченнях дієслів -ться, -шся вимовляються як [ц:a], [с:a] (вчишся), -жся, -чся у дієсловах наказового способу передаються як [зса], [цса].

3.Словосполучення і розвиток мовлення. Речення як мовленнєва одиниця.

Речення як мовленнєва одиниця. Рівень складання словосполучень і речень. Вправи: виділення словосполучень, складання речень із словосполученнями, редагування їх; складання речень за взірцем, за аналогією, конструктивні (передбачають побудову речень на основі теорії, складання речень за схемами тощо).

4.Рівень тексту з розвитку мовлення молодших школярів.

Текст – це зв'язне висловлювання, має мету, свою будову, заголовок, абзац, засоби зв'язку. Розвиток мовлення передбачає роботу у двох напрямках – удосконалення і розвиток діалогічного мовлення, формування монологічного мовлення. Діалог має свою психологічну структуру: мотив, мету, засіб (мову), кінцевий результат. Вміння у процесі діалогічного мовлення: регулювати силу голосу, темп, говорити чітко і правильно, уважно слухати співрозмовника, вживати формули мовленнєвого етикету. Монологічне мовлення полягає у формуванні вмінь 4 груп: інформаційно-змістових, структурно-композиційних, граматико-стилістичних, редагування.

Вивчення мови з урахуванням текстоцентричного підходу досліджується сучасними лінгводидактами (М.Захарійчук, С. Караман). Визначення терміну «текст» належить до одного з дискусійних питань, що неоднозначно розглядається лінгвістами (Д. Баранник, І. Гальперін, А. Коваль, О. Пономарів), психологами (Л. Виготський, І. Зимня, Т. Ладиженська) та лінгводидактами (О. Біляєв, В. Мельничайко та ін..)

Текстоцентричний підхід передбачає осмислення тексту як мовленнєвого виразу. В його основі – єдність мовленнєвої, мовної та правописної компетенцій. Текстоцентричний підхід дозволяє реалізувати усі завдання навчання їх комплексі, а саме:

- формування умінь і навичок точно, доречно, виразно висловлювати свої думки, дотримуючись правил побудови висловлювань;

- удосконалення умінь обговорювати різні моделі висловлювань, визначати їх позитивні сторони та недоліки;
- розвиток культури ведення дискусій, полеміки, диспутів, дотримуючись правил спілкування та культури мовлення;
- формування мовленнєвої компетенції у єдності усного та писемного мовлення.

Отже, розглядаються чотири рівні розвитку мовлення.

Контрольні запитання та завдання

1. Яке завдання лексичної роботи в початковій школі?
2. Назвіть джерела поповнення словника молодших школярів.
3. Які види роботи проводяться на формування правильної вимови слів?
4. Розкрийте основні способи пояснення значення слів:
 - а) демонстраційного;
 - б) використання контексту;
 - в) словотворчого аналізу;
 - г) тлумачення слів.

ТЕМА 15. Види вправ з розвитку мовлення

План

1. Завдання і зміст роботи з розвитку монологічного й діалогічного мовлення.
2. Види вправ з розвитку мовлення. Види шкільних текстових вправ: Технологія текстоцентризму на уроках рідної мови в початкових класах.

Ключові слова: вправи, слово і словосполучення, перекази, діалог.

Рекомендована література: 4,7,18, 19, 27, 29, 35, 36

1. Завдання і зміст роботи з розвитку монологічного й діалогічного мовлення

Завдання і зміст роботи з розвитку мовлення подано у програмі. Робота з розвитку мовлення молодших школярів включає такі основні напрями: удосконалення звуковимови учнів і підвищення їх вимовної культури; збагачення, уточнення і активізація словникового запасу молодших школярів, уміння вживати слова у властивому для них значенні, користуватися виражальними засобами мови залежно від ситуації та мети висловлювання; послідовно і логічно висловлювати думку; удосконалення граматичного ладу мовлення дітей. Зв'язне мовлення – це монологічне мовлення, тобто послідовний усний чи письмовий виклад думок, знань. Результатом такої діяльності є текст – сукупність взаємов'язаних самостійних речень, об'єднаних спільною темою за допомогою мовних (лексичних, граматичних, інтонаційних) засобів. Отже, поняття «зв'язне мовлення» і «текст» стоять поряд.

Процес творення тексту включає чотири етапи: 1) орієнтування в умовах спілкування; у планування ходу думки; 3) добір найбільш відповідних мовних засобів для її вираження; 4) забезпечення зворотного зв'язку. Всі ці етапи монологічного мовлення постійно змінюють один одного, перебувають у постійній взаємодії.

Створення монологу починається із авторського задуму – потреби про щось розповісти, довести свою думку, описати явище. Мовець, таким чином, задумується над питаннями: про що сказати, як, з якою метою.

Другий етап мовленнєвої діяльності – планування ходу думки. Мовець обмірковує попередній план розгортання задуму: знаходить підхід до цього центру, потім висновки, кінцівку. Цей план спочатку схематичний, не розгорнений у деталях. Він безперервно змінюється, уточнюється у процесі творчості.

Щоб передати послідовно думки про предмет, треба вичленити його ознаки, визначити головні з них; підпорядкувати їм другорядні і передати цю складну залежність ознак предмета відповідними мовними засобами. Виклад має бути таким виразним, щоб той, до кого звертаємося, міг одержати точне уявлення про предмет. Іншими словами, під час побудови тексту виникає потреба стати на точку зору адресата нашого мовлення, тобто оцінити своє висловлювання від імені адресата. Орієнтування на адресата мовлення – це зворотний зв'язок, редагування власного тексту. Передача думки мовниці засобами та удосконалення свого мовлення – наступні етапи структури мовленнєвої діяльності.

2. Види вправ з розвитку мовлення

- Розгорнуті відповіді на запитання вчителя;
- декламування вивчених художніх текстів;
- записи на основі спостережень;
- імпровізації за змістом твору;
- інсценізація оповідань і казок;
- словесне малювання;
- відзиви про прочитані книжки, листи;
- побудова діалогів;
- перекази, твори (М.Коченгіна).

Актуальним на сьогодні є комплексна робота над словом, що включає розгляд слова за всіма рівнями. Незважаючи на різноманітність зв'язних висловлювань, в основі кожного з них лежать однакові мовленнєві дії. На сьогодні розглядається комплекс відповідних мовленнєвих умінь для навчання зв'язного мовлення:

- умінь інформаційно-змістового характеру;
- структурно-композиційні;
- мовні;
- умінь удосконалювати текст.

Методика розвитку зв'язного мовлення передбачає формування в учнів умінь свідомо і правильно будувати усні та письмові висловлювання (складання усних та письмових переказів), діалоги. Зразок побудови діалогу за комунікативним завданням.

Учасники: учень і Крапелька роси.

Місце: дорога до школи.

Ситуація: уяви, що під час дороги до школи, на траві лежали крапельки роси. Раптом одна з них заговорила.

Мета: з'ясувати у Крапельки, куди вона зникає кожного ранку.

Мовленнєво-комунікативне завдання: 1. Складіть «розмову» з крапелькою роси. 1. Правильно звертайтеся до неї: Краплино, будь ласка, скажи-но.

2. Уживайте слова: вранці, швидко, зменшується, випаровується, зникає.

3. Дотримуйтеся відповідної інтонації, міміки, жестів.

Отже, розглянуто питання про види вправ з розвитку мовлення.

Отже, розглянуто види вправ з розвитку мовлення.

Контрольні запитання та завдання

1. Назвіть характерні ознаки синтаксичного конструювання в початкових класах.
2. У чому полягає робота над засвоєнням інтонаційних особливостей речення?
3. Які види вправ використовуються для роботи над реченням? Які з них сприяють розвитку зв'язного мовлення школярів?
4. Які особливості побудови діалогу?

ТЕМА 16. Перекази, їх класифікація та методика проведення.

План

1. Перекази, їх види.
2. Добіркатекстів для переказу.

Ключові слова: вправи, слово і словосполучення, перекази, тести для переказів.

Рекомендована література: 4,7, 18, 19, 27, 29, 36

1. Перекази, їх класифікація та методика проведення. Перекази: докладні, вибіркові, творчі.

У детальному переказі учні передають усі моменти, які змогли запам'ятати, у викладі зберігаються специфічні вирази, конструкції, звороти, зміст тексту. Такий переказ збагачує лексичний запас, зміцнює пам'ять, виробляє навички послідовного викладу.

Методика роботи над детальним переказом включає такі компоненти:

1. Читання тексту.
2. Бесіда за змістом прочитаного (прослуханого).
3. Лексико-семантична робота. Орфографічна робота.
4. Повторне читання тексту; поділ його на частини.
5. Складання плану; переказ за планом.
6. Написання переказу.

Стислі перекази проводяться з метою навчання дітей коротко, лаконічно передавати зміст значного за обсягом тексту. Це вимагає від учня вміння глибоко осмислювати зміст твору, визначити найважливіше, найсуттєвіше, випускаючи малозначущі факти, події, другорядні епізоди. Привчати дітей стисло переказувати зміст прочитаного починається вже в 2 класі.

Методика роботи над стислим переказом передбачає таку послідовність дій:

1. Читання тексту.
2. Бесіда за змістом прочитаного (5-6 запитань).
3. Робота над мовними засобами: над словами, образотворчими засобами, окремими реченнями. Орфографічна робота.
4. Стисле, кількома реченнями, передавання змісту тексту.
5. Детальний переказ – двох фрагментів (для порівняння зі стислою передачею цих же частин).
6. Складання плану.
7. Стислий переказ фрагментів за пунктами плану.

8. Самостійне складання тексту переказу.

Вибірковий переказ, як і інші види переказів – засіб розвитку зв'язного мовлення учнів та формування комунікативних умінь. Використовуючи вибірковий переказ на уроках читання, української мови, розвитку мовлення, вчитель формує та удосконалює в процесі роботи такі комунікативні уміння учнів:

1. Уміння добирати з тексту (текстів) матеріал на задану тему.
2. Уміння визначати основну думку майбутнього висловлення у випадку його неспівпадання з основною думкою вихідного тексту.
3. Уміння систематизувати зібраний матеріал відповідно до основної думки нового висловлення.
4. Уміння будувати висловлення іншого типу в порівнянні з типом вихідного тексту.
5. Уміння у відповідності до поставленого комунікативного завдання використовувати мовленнєві засоби вихідного тексту, а також знаходити «свої» слова і словосполучення для зв'язку відібраного матеріалу.

Урок, присвячений формуванню вміння будувати творчі перекази, має таку орієнтовну структуру:

1. Читання тексту вчителем.
 2. Бесіда за його змістом. Визначення творчих завдань.
 3. Словникова робота. Орфографічна підготовка.
 4. Складання плану творчого переказу.
 5. Усний переказ за складеним планом.
 6. Самостійне записування творчого переказу.
 7. Перевірка виконаної роботи.
 8. Робота над помилками.
2. Добірка текстів для переказу.

Тексти для переказу добирає тексти на різну тематику: про рідний край, Україну, про дітей і їх вчинків, про природу. Наприклад:

Золотокоса

Коли сонечко стає нижче по небу ходити, в темному лісі прокидається золотокоса бабуся. А люди кажуть: осінь. Вона тихо йде зеленими луками. Де стане, там на траві залишаються білі кристалики льоду. А люди вранці кажуть: заморозок. Приходить Золотокоса до саду, доторкається до дерева – і листя на ньому стає жовте, червоне, оранжеве... А люди вранці кажуть: золота осінь. А золотокоса бабуся удень ховається в темному лісі. Жде ночі.

Як білочка врятувала ящірку

Жив у лісі сорокопуд. Це птах такий. Він ловить комах, мишенят і маленьких ящірок. Одного разу впіймав сорокопуд ящірку, а їсти вже не хотілося. Наколов він її на колючку дерева. «Хай, - думає, - потім з'їм». Плаче бідна ящірка, болить їй. Стрибнула на дерево білочка. Загойдалася гілка й звільнила ящірку з колючки. Побігла собі ящірка, дякуючи білочці.

Про що ж тепер щебечуть ластівки? Під вікном у нас живуть ластівки. Коли вони помостили гніздо, я й не знаю. Мама каже, дуже давно.

Минуло літо. Вивели ластівки діток. Вилетіли маленькі пташенята з гнізда та й полетіли собі. А старі залишилися. Тільки тепер вони не ховаються в гнізді. А біля гнізда посідають та й щебечуть. Я вслухаюся в їхнє щебетання. Весною воно було радісно – тривожне. А тепер тривожно – сумне.

Отже, ми розглянули перекази, методика проведення.

Контрольні запитання та завдання

1. Назвіть види переказів.

2. Яка методика роботи над творчим переказом?

3. **Завдання для самостійної роботи:** складіть план уроку написання стислого переказу.

ТЕМА 17. Твори, їх види та методика проведення

План

1. Місце творів у системі розвитку мовлення.

2. Навчальні твори, методика проведення, основні етапи роботи над учнівським твором.

Ключові слова: твори, види творів, методика проведення.

Рекомендована література: 17, 18, 19, 20, 35.

1. Місце творів у системі розвитку мовлення

Твір – це вираження в мовній формі вражень, почуттів, думок, відображення потреб, рівня культури особистості, вправа у самостійному зв'язному висловленні думок на запропоновану чи самостійно обрану тему в писемній формі. Учніський твір – найважливіший вид роботи з розвитку зв'язного мовлення, йому у певній мірі підпорядковані всі інші мовленнєві вправи: перекази, вільні диктанти, творчі диктанти тощо.

Необхідність систематичної роботи над твором є важливою умовою навчання, оскільки школярі вчать: розуміти тему та знаходити свою власну, визначати її зміст і обсяг, дотримуватися їх на всіх етапах підготовки й оформлення; критично оцінювати матеріал, тему в цілому, висловлювати своє ставлення до зображуваного; передавати в тексті твору власну позицію; накопичувати матеріал, спостерігати, виділяти із свого досвіду головне; осмислювати факти, описувати, передавати свої знання, почуття, наміри; розміщувати матеріал у необхідній послідовності, складати план і дотримуватися його в конструюванні зв'язного тексту; добирати найвлучніші лексичні засоби, будувати синтаксичні конструкції і зв'язний текст; орфографічно та каліграфічно правильно записувати текст, розставляючи розділові знаки, дотримуватися абзаців; перевіряти свій твір, виявляти помилки у мовленні інших учнів; удосконалювати написане.

Аналіз програмових вимог до написання творів та їх оцінювання.

2. Навчальні твори, методика проведення, основні етапи роботи над учнівським твором

У початкових класах здійснюється робота над різними видами творів. Залежно від джерела матеріалу розрізняють такі твори:

1) розповідь про побачене, пережите, почуте, тобто твори на матеріалі праці, екскурсій, спостережень та інших форм безпосереднього досвіду школярів;

2) твори за картиною, медіатекстом, прочитаною книжкою тощо;

3) твори на основі творчої уяви: за сюжетною картиною, за даним початком чи кінцем, імпрровізація казок і т. ін.

Залежно від типу тексту це можуть бути: розповіді, описи, міркування, есе. Хоча здебільшого переважають твори змішаного типу: розповідь з елементами опису і міркування.

За стилем мовлення твори поділяються на емоційно-образні (художні) і ділові (наукові).

За рівнем самостійності учнів під час роботи над побудовою зв'язного висловлювання розрізняють колективні й самостійні твори.

Відповідно до жанрової приналежності твори бувають таких видів: розповідь, казка, лист, відгук про книгу, замітка в газету тощо.

У практиці шкільного навчання твори розрізняються за обсягом і відповідно за часом, відведеним на їх побудову. Часто на уроках мови учні створюють твори малих форм – мініатюри (в усній і письмовій формах).

Отже, твори, як усні (тобто розповіді), так і письмові, розрізняються: за джерелом матеріалу; за ступенем самостійності; за типом; стилем. За ступенем самостійності: за способом підготовки розрізняють твори колективні, які проводяться на загальну для всіх тему і вимагають більшою чи меншою мірою загальнокласної підготовки, твори індивідуальні (усні розповіді, як правило, ближчі до другого варіанту).

Твори можуть класифікуватися за тематичними групами. Тематичні групи, які відповідають сучасним програмам:

- природа нашої Батьківщини – ліс, поле, річка, погода, рослини, тварини, і т.д.;
- праця людини, професії у місті та селі, знаряддя праці, житло, предмети побуту;
- школа, сім'я, друзі, інтереси людей;
- засоби пересування, матеріали, сировина, одяг;
- звичаї, культура, обряди, мистецтво, ігри.

Класифікація творів допоможе вчителю глибоко і правильно зрозуміти навчальні завдання кожної наступної роботи, визначити ефективні методичні прийоми і засоби.

Етапи методики роботи над творами: накопичення матеріалу, мовна підготовка, робота над словосполученнями, реченнями, усне складання твору, написання, перевірка.

Отже, розглянуто види творів, методика проведення.

Контрольні запитання і завдання

1. Охарактеризуйте конкретні вміння учнів у побудові зв'язних висловлювань.
2. Над якими видами усних і письмових творів працюють молодші школярі?
3. Якою повинна бути тематика учнівських творів?

Завдання для самостійної роботи: складіть конспект уроку твору за картиною українського (закарпатського) художника.

ТЕМА 18. Структура уроку української мови і розвитку мовлення в системі початкової школи

План

1. Розвиток мовлення на уроках рідної мови та на уроках розвитку зв'язного мовлення.

2. Есе, етапи роботи над есе.

3. Аналіз уроку розвитку мовлення.

Ключові слова: урок, типи уроків, структура уроку.

Рекомендована література: 8, 17, 18, 19, 23, 34.

1. Розвиток мовлення на уроках рідної мови та на уроках розвитку зв'язного мовлення

Напрями розвитку мовлення. Рівні розвитку мовлення. Розвиток мовлення на уроках рідної мови та на уроках розвитку зв'язного мовлення.

Орієнтовні етапи та види робіт.

1. Актуалізація чуттєвого досвіду дітей.

Створення емоційного настрою:

- орфоепічна хвилинка;

- слухання музичних творів з метою складання усної розповіді.

2. Фрагмент малювання (інтеграція з уроком образотворчого мистецтва).

3. Робота за картиною або дитячими малюнками.

Види робіт: бесіда з опорою на знання учнів; робота з малюнком; робота з ілюстрацією в підручнику; слухання тексту; читання уривків з художніх творів учителем (учнями) з подальшим аналізом; обмін враженнями від побаченого на екскурсії тощо.

II. Повідомлення теми і завдань уроку.

III. Систематизація знань, умінь і навичок

Коллективна підготовча робота. (Мовно-орфографічна підготовка)

1. Запис «кольорових» слів.

2. Добір іменників до тематичного слова.

3. Добір прикметників та дієслів до іменників.

4. Утворення словосполучень та складання речень.

5. Добір речень із запропонованих.

6. Складання і запис плану.

7. Складання усної зв'язної розповіді учнями.

8. Написання твору, його перевірка.

2. Есе, етапи роботи над есе

Коротка літературна енциклопедія формулює визначення: «Есе – це прозовий твір невеликого обсягу і вільної композиції, що трактує певну тему й представляє спробу передати індивідуальні враження та міркування, так чи інакше з нею пов'язані».

Ознаки есе:

– наявність конкретної теми або питання. Твір, присвячений аналізу широкого кола проблем, за визначенням не може бути виконано в жанрі есе;

– есе виражає індивідуальні враження та міркування з конкретного приводу чи питання і явно не претендує на визначальну або вичерпну трактування предмета;

– як правило, есе передбачає нове, суб'єктивно забарвлене слово про що-небудь, такий твір може мати філософський, історико-біографічний, публіцистичний, літературно-критичний, науково-популярний або чисто розповідний характер, ураховуючи вікові особливості учнів;

– у змісті есе оцінюються, в першу чергу, особистість автора, його світогляд, думки і почуття.

Структура і план есе. Структура есе визначається пропонованими до нього вимогами:

– думки автора есе з проблеми викладаються у формі коротких тез (Т);

– думка повинна бути підкріплена доказами – тому за тезою слідує аргументи (А).

Аргументи – це факти, явища суспільного життя, події, життєві ситуації і життєвий досвід та ін. Краще приводити два аргументи на користь кожної тези: один аргумент здається непереконливим, три аргументи можуть «перевантажити» виклад, виконане в жанрі, орієнтованому на стислість і образність.

Таким чином, есе набуває кільцеву структуру (кількість тез і аргументів залежить від теми, обраного плану, логіки розвитку думки). При написанні есе важливо також враховувати наступні моменти: вступ і висновок повинні фокусувати увагу на проблемі. Необхідно виділення абзаців, рядків, встановлення логічного зв'язку абзаців: так досягається цілісність роботи. Стиль викладу: есе властиві емоційність, експресивність, художність.

3. Аналіз уроку розвитку мовлення:

1. Формулювання теми зв'язного вимовлення.
2. Дотримання структури уроку.
3. Мовна підготовка.
4. Орфографічна підготовка.
5. Робота над реченням.
6. Залучення учнів до складання плану, усної розповіді.

У педагогічній літературі описані різні типи аналізу уроку: стислий, структурний, системний, повний, структурно-часовий, комбінований, психологічний, дидактичний, аспектний, комплексний.

Отже, розглянуто питання видів робіт на уроках розвитку мовлення.

Контрольні запитання та завдання

1. Яка структура уроку розвитку мовлення?

2. Розкрийте особливості методики навчання української мови в початковій школі, зумовлені специфікою курсу української мови, що його опрацьовують молодші школярі.

3. Назвіть види нестандартних уроків з української мови.

4. У чому полягають переваги та недоліки нестандартних уроків у порівнянні зі стандартними?

5. Проаналізуйте статті журналу «Учитель початкової школи» за останні два роки щодо структури і видів роботи на уроках української мови в контексті Концепції Нової української школи.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Методика навчання української мови – це:

Відповідь:

- 1) педагогічна наука;
- 2) методична наука;
- 3) розділ мовознавства;
- 4) психолого-педагогічна наука.

2. Концепція Нової української школи передбачає:

Відповідь:

- 1) два етапи навчання в початковій школі: адаптаційний, основний;
- 2) три етапи навчання;
- 3) чотири етапи залежно від класу;
- 4) не передбачає.

3. Мовленнєва змістова лінія Державного стандарту передбачає :

Відповідь:

- 1) два види мовленнєвої діяльності;
- 2) три види мовленнєвої діяльності;
- 3) чотири види мовленнєвої діяльності;
- 4) не передбачає.

4. Розрізняють такі види мовленнєвої діяльності:

Відповідь:

- 1) аудіювання, говоріння, читання, письмо;
- 2) аудіювання, розвиток мовлення, читання, письмо;
- 3) аудіювання, читання, письмо, діалог;
- 4) монологічна, діалогічна.

5. Аудіювання як вид мовленнєвої діяльності передбачає:

Відповідь:

- 1) уміти уважно слухати і розуміти текст;
- 2) уміти читати текст;
- 3) уміти слухати і читати;
- 4) уміти читати і розповідати.

6. Комунікативна компетентність передбачає:

Відповідь:

- 1) вивчення теоретичного матеріалу з української мови;
- 2) здатність особистості застосовувати у конкретному спілкуванні знання мови, володіння різними соціальними ролями;
- 3) здатність особистості читати і писати;
- 4) здатність особистості до говоріння.

7. Навчальна програма з української мови структурована таким чином:

Відповідь:

- 1) навчання грамоти, 1 клас, 2 клас, 3 клас, 4 клас;
- 2) навчання грамоти, мовленнєва змістова лінія, мовна змістова лінія, соціокультурна змістова лінія, діяльнісна змістова лінія;

- 3) навчання грамоти, письмо, читання;
- 4) вступ, пояснювальна записка, основна частина.

8. Методика навчання української мови використовує:

Відповідь:

- 1) тільки загальнодидактичні принципи навчання;
- 2) тільки лінгводидактичні принципи навчання;
- 3) загальнодидактичні й лінгводидактичні принципи навчання;
- 4) тільки власне методичні принципи.

9. Навчання грамоти поділяється на:

Відповідь:

- 1) один період;
- 2) два періоди;
- 3) три періоди;
- 4) не поділяється.

10. Навчання грамоти в сучасній початковій школі здійснюється за методом:

Відповідь:

- 1) звуковим аналітико-синтетичним із частковим застосуванням методу цілих слів;
- 2) звуковим аналітичним;
- 3) звуковим синтетичним;
- 4) пояснювальним.

11. Вивчення літер у букварний період навчання грамоти здійснюється:

Відповідь:

- 1) в алфавітному порядку;
- 2) за принципом частотності вживання їх у писемному мовленні;
- 3) за принципом складності їх написання;
- 4) у залежності від звуків: букви, що позначають голосні; букви, що позначають приголосні.

12. Які прийоми становлять підґрунтя основного методу навчання грамоти?

Відповідь:

- 1) узагальнення та систематизації;
- 2) аналізу та синтезу;
- 3) аналізу та порівняння;
- 4) порівняння, синтезу.

13. Основним завданням післябукварного періоду навчання грамоти є:

Відповідь:

- 1) систематизувати знання, уміння й навички з читання і письма, здобуті першокласниками в добукварний і букварний періоди навчання грамоти;
- 2) продовжити вивчення букв;
- 3) розвивати писемного мовлення;
- 4) читання.

14. Учні першого класу знайомляться:

Відповідь:

- 1) спочатку із твердими приголосними звуками;
- 2) одночасно із парними твердими і м'якими приголосними;

- 3) програмою не передбачено вивчення твердих і м'яких приголосних;
- 4) спочатку із м'якими приголосними.

15. Розвивати мовлення – означає:

Відповідь:

- 1) вчити учнів правильно і доцільно, відповідно до норм літературної мови користуватися всім арсеналом мовних засобів у процесі побудови зв'язних висловлювань;
- 2) написання переказів і творів;
- 3) вивчення чистомовок, скоромовок;
- 4) проведення навчальних диктантів.

16. Методи розвитку мовлення такі:

Відповідь:

- 1) імітативні, конструювання, комунікативні;
- 2) комунікативні, евристичний, розповідь;
- 3) пояснення, розповідь, бесіда;
- 4) пояснювально-ілюстративний, наочний.

17. Рівні розвитку мовлення такі:

Відповідь:

- 1) вимовний, лексичний, рівень словосполучення і речення, текстовий;
- 2) текстовий, рівень переказу і твору;
- 3) текстовий, лексичний, усний, письмовий;
- 4) діалогічний, монологічний.

18. Розвиток зв'язного мовлення учнів передбачає роботу за напрямками:

Відповідь:

- 1) побудова переказів і творів;
- 2) удосконалення і розвиток діалогічного та монологічного мовлення;
- 3) складання словосполучень і речень;
- 4) побудова усних текстів.

19. Види переказів такі:

Відповідь:

- 1) докладний, стислий, вибірковий, творчий;
- 2) докладний, усний, письмовий;
- 3) імітативний, творчий, конструктивний;
- 4) усний, письмовий, творчий.

20. Окремі уроки розвитку зв'язного мовлення за вимогами програми у першому класі рекомендується проводити:

Відповідь:

- 1) як фрагмент уроку протягом 15-20 хвилин один раз на два тижні;
- 2) такі уроки не передбачені в першому класі;
- 3) весь урок навчання грамоти;
- 4) 30 хвилин 1 раз в тиждень.

21. Окремі уроки розвитку зв'язного мовлення за вимогами програми у 2-4 класах рекомендується проводити:

Відповідь:

- 1) один раз на два тижні;
- 2) один раз у тиждень;
- 3) не рекомендується програмою початкової школи;
- 4) один раз на місяць.

ГЛОСАРІЙ

Алфавіт, абетка, азбука – розташування букв у певному порядку.

Аналітичні звукові вправи – система прийомів, спрямованих на виділення конкретних звуків зі слів «живого мовлення». Найбільш поширені прийоми: виділення найчастіше вживаного звука в скоромовці, віршику з абетки, наборі слів; виділення спільного звука в словах-відгадках до загадок, у назвах предметів, зображених намалюнках; виділення першого й останнього звуків у заданих учителем словах на основі підкресленої їхвимови; впізнавання звука за описом його артикуляції; наведення прикладів слів із поданими звуками.

Аналіз (грец.) – розклад; процедура для дослідження зв'язків між елементами, що безпосередньо утворюють одиницю вищого порядку. У методиці навчання грамоти мається на увазі виділення речення з мовленнєвого потоку, послідовне називання слів у реченні, поділ слова на склади, виділення звуків у складі. У процесі роботи на підготовчому етапі до вивчення нової літери під аналізом розуміється система прийомів виділення нового звука (звуків) зі слів «живого мовлення».

Артикуляція (лат.) – робота органів мовлення в процесі мовотворення. Утворенню кожного звука відповідають певні положення органів мовлення. Розрізняють голосні звуки (вокали) та приголосні звуки (консонанти). Основою артикуляції голосних є відкритий голосовий канал. В утворенні голосних найбільше значення має язик, який, змінюючи свою форму й положення в ротовій порожнині, створює відповідний об'єм і форму резонатора. В артикуляції приголосних беруть участь кінчик язика, передня частина спинки язика, нижня губа. Вони утворюють перешкоду видихуваному повітрю, внаслідок чого виникає шум, щостановить основний акустичний елемент приголосних.

Аудіювання (процес слухання й розуміння усних висловлювань) – один із видів мовленнєвої діяльності.

Велика літера – графема в системі алфавіту, протиставлена за написанням і функціонально малій літері.

Висловлення – одиниця мовлення, побудована за законами мови; речення, що розглядається з боку його комунікативної організації.

Гігієна письма, читання – сукупність вимог, дотримання яких у процесі навчання забезпечить збереження нормальної життєдіяльності організму дитини, її здоров'я.

Говоріння – один із 4 видів мовленнєвої діяльності, полягає в переведенні внутрішньомовлення у звукове, озвучення. Результат говоріння – усне висловлювання. Трудність оволодіння говорінням для учнів полягає в його швидкості, спонтанності й непередбачуваності, неможливості швидко обдумати (обміркувати) ситуацію спілкування.

Графема (грец.) – найменша смислорозрізнавальна одиниця писемної мови, що відповідає фонемі в усному мовленні.

Графіка (грец.) – сукупність усіх рукописних та друківаних знаків певної мови.

Графічні помилки – це помилки, зумовлені неточним знанням графіки, зокрема способів позначення на письмі звуків, розділових знаків; неправильні накреслення букв, їх пропуски, перестановки, заміни.

Дивергенція (лат. виявляти розбіжність) – розщеплення двох фонем – перетворення однієї фонем (звука) у дві різні залежно від позиції в слові.

Дикція (лат.) – вимова звуків у словах.

Державний стандарт початкової загальної освіти – документ, який визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів та умов організації освітнього процесу щодо їх досягнення та забезпечення на рівні початкової освіти (Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Terminologičnij slovnik).

Звуконаслідувальні слова – слова, що передають акустичні уявлення мовців про звуки й шуми природи, деякі процеси, крики тварин.

Зв'язне мовлення – побудова висловлювання як логічного викладу думки, послідовного чи паралельного розгортання її в підтемах.

Зоровий малюнковий диктант – переважно словниковий – самостійний запис слів – назв предметів, зображених на картках.

Інтеграція – процес взаємодії, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності двох або більше систем, результатом якого є утворення нової цілісної системи, яка набуває нових властивостей та взаємозв'язків між оновленими елементами системи.

Інтегроване навчання – навчання, коли вчителі заохочують учнів до роботи, зв'язок між дисциплінами і на знання та навички з кількох предметних областей. Це об'єднання у ціле компонентів об'єктів навчання, що є необхідним дидактичним засобом, за допомогою якого уможливується створення в учнів цілісного уявлення про об'єкт, що вивчається, формується, компетентність на міжпредметному рівні. (Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Terminologičnij slovnik)

Компетентність – сукупність особистісних якостей учня (ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), зумовлених досвідом його діяльності в певній соціально й особистісно значущій сфері; здатність учня самостійно реалізовувати практичну діяльність і розв'язувати життєві проблеми, яка засновується на набутому навчальному та життєвому досвіді, особистісних цінностях і здібностях (Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Terminologičnij slovnik).

Конструювання – синтетична вправа, яка полягає в самостійному складанні чи доборі учнями речень заданих типів, словосполучень, форм слова та ін.

Методика навчання грамоти – розділ методики початкового навчання; вивчає методи формування в учнів першого класу елементарних умінь читання, письма й розвитку мовлення.

Методист – спеціаліст у галузі методики навчання, а також працівник методичного закладу. Методист узагальнює й поширює досвід кращих учителів і шкіл, допомагає вчителям у проведенні навчально-виховної роботи, організовує підвищення кваліфікації вчителів і всю методичну роботу в школі. Методист організовує впровадження нових методичних рекомендацій, нових програм, підручників, навчального приладдя. Методист – дослідник, співробітник науково-дослідного інституту чи кафедри педвузу, університету, проводить дослідницьку роботу з методики навчання.

Методичні рекомендації – документ, що зазвичай видається у вигляді брошури, чи заключна частина наукового звіту (дисертації), в якій містяться короткі й чітко сформульовані положення, які є висновками з вивченого або узагальненого досвіду вчителів, шкіл чи проведеного дослідження. Методичні рекомендації адресуються практичним працівникам і (учителям, директорам шкіл, методистам) є засобами впровадження нового в практику шкіл.

Мовлення – 1. Діяльність людини, процес використання мови з метою спілкування, пізнання. 2. Результат діяльності: висловлювання, пісні, вірші.

Набірне полотно – посібник, що використовується головним чином у першому класі в період навчання грамоти, становить собою полотно з кишеньками для розрізної азбуки, фішок, схем тощо.

Навчання грамоти – методично розроблений процес навчання в 1 класі за «Букварем», навчання читати й писати. Оволодіння грамотою – найважливіша умова подальшого навчання в школі.

Наголос – виділення складу в слові силою голосу.

Письмо – 1. Графічна система фіксування мовлення. Українське письмо фонематичне, буквене. 2. Вид мовленнєвої діяльності людини: процес кодування слів і тексту за допомогою графічних знаків, букв.

Розвиток мовлення в школі – формування в учнів умінь та навичок усного й писемного мовлення, одне з головних завдань навчання мови. Розвивати мовлення школярів – означає вчити їх вільно й правильно, відповідно до норм літературної мови користуватися мовою як засобом спілкування й пізнання.

Спостереження над мовою (мовленням) – вид мовного аналізу, що полягає в знаходженні учнями в тексті тих чи інших мовних явищ, в їх коментуванні, узагальненні, використанні у власному мовленні.

Сучасний метод навчання грамоти – звуковий аналітико-синтетичний метод. Уперше введений К.Д.Ушинським у середині 60-х років XIX століття.

Текст (лат.) – писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність менших мовних одиниць – речень, об'єднаних смисловими та формально-граматичними зв'язками.

Тематичний словник, тезаурус (грец.) – словник, що подає лексичний склад мови за поняттєвими рубриками, або сукупність слів, об'єднаних темою.

Фонематичний (фонетичний) слух – здатність розрізняти в мовленнєвому потоці окремі звуки, виділяти задані звуки, співвідносити їх із буквами. Від рівня розвитку фонематичного слуху значною мірою залежить засвоєння орфоєпії, орфографії.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ТА ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Базова література

1. Бабіченко Н. Ю., Нечипоренко О.А. Ранкові зустрічі / Н.Ю. Бабіченко, О.А.Нечипоренко. – Х.:Основа, 2018.– 159с.
2. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення / М. С.Вашуленко. – К.:Літера, 2010. – 159с.
3. Вашуленко М. С., Дубовик С. Г. Українська мова. Підручник для 2 класу / М. С.Вашуленко, С. Г. Дубовик. – К.: Освіта, 2012. — 160 с.
4. Вашуленко М. С., Мельничайко О. І., Васильківська Н. А. Українська мова. Підручник для 3 класу / М. С.Вашуленко, О. І. Мельничайко, Н. А.Васильківська. – К.: Освіта, 2013. – 192 с.
5. Вища освіта. Нормативно-правові акти про організацію освіти у вищих навчальних закладах / М. І. Панов, Ю. П. Битяк, за ред. М. І. Панова. – Х: Право, 2006. – 688с.
6. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – №18. – Травень 2011. – С.8-30.
7. Державний стандарт початкової освіти / Учитель початкової школи. – 2018. – №4 (вкладка). – С.1-16.
8. Дороз В. Ф. Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах: навч. посібник для студентів ВНЗ / В. Ф. Дороз.– ЦУЛ, 2008. –386 с.
9. Дороз В. Ф. Методика викладання української мови у вищій школі: Навч.пос./ В. Ф. Дороз. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 175с.
10. Іщенко О.Л. Українська мова. Буквар: підруч. для 1 класу (у 2 частинах). Ч.1 / О.Л.Іщенко, С.П. Логачевська. . – К. :Літера ЛТД, 2018. – 112с.
11. Іщенко О.Л. Українська мова. Буквар: підруч. для 1 класу (у 2 частинах). Ч.2 / О.Л.Іщенко, С.П. Логачевська. . – К. :Літера ЛТД, 2018. – 112с.
12. Захарійчук М. Д.Українська мова. Підручник для 2 класу /М. Д. Захарійчук. –Видавництво: Грамота, 2012. –177 с.
13. Захарійчук М. Д., Мовчун А. І. Українська мова: підруч. для 3 кл. загальноосвітн. навч. закл. / М. Д. Захарійчук, А. І. Мовчун. — К.: Грамота, 2013. – 176 с.
14. Кирей І. Ф., Трунова В. А. Методика викладання каліграфії в початковій школі / І. Ф. Кирей, В. А. Трунова. – К.:Вища школа, 1994. – 143 с.
15. Когут О. І. Інноваційні технології навчання української мови і літератури / О. І. Когут. – Тернопіль: Астон, 2005. – 204 с.
16. Кучинський М., Радомирська О. Сучасна прописна українська графіка/ М. Кучинський, О. Радомирська – Вінниця.– Тезис,2004.– 68с.
17. Лобчук О. Г. Навчання мовленнєвої діяльності на уроках мови.1-4 класи: навч.-метод. посібник / О.Г. Лобчук. – Освіта, 2011. – 120 с.
18. Методика викладання української мови в початкових класах / за ред. С. І. Дорошенка. – К.: Вища школа, 1992. – 398с.
19. Методика навчання української мови у початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. – К.: Літера ЛТД, 2010. – 364с.

20. Миколайчик М. В., Салтишева В. М. Інноваційні педагогічні технології в початковій школі / М. В.Миколайчик, М. В. Салтишева – Рівне, 2001 – 87с.
21. Навчальні програми загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою 1-4 кл. – К.: Вид.дім «Основа», 2011. – 392с.
- 22.Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі / М. М. Наумчук – Тернопіль «Астон», 2002. – 352с.
23. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
24. Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України «Про розроблених єдиних зразків каліграфічного письма» // Початкова школа. – 2004. – №1. – С.12-15.
25. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О.Сухомлинський. – Вибрані твори в 5 т. – Т.3. – 557 с.
26. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1 клас/ Укладач А.В. Лотоцька. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 с.
27. Швед Л. Я. Блокова система вивчення української мови / Л. Я. Швед. – ЛОНМІО, 1996. – 100с.
- Допоміжна
28. Варзацька Л. О. Українська мова і мовлення. Розвивальне навчання у початкових класах / Л. О.Варзацька. – Тернопіль: навчальна книга – Богдан, 2012. – 360 с.
29. Ващенко О., Кравченко Т. Метод проектів і кооперативне навчання як засіб оптимізації вищої освіти / О. Ващенко, Т. Кравченко //Початкова школа. – 2013. – №1. – С.35-38
30. Дем'яненко С. Формування мовленнєвого поняття «текст» у дітей шестилітнього віку / С. Дем'яненко // Початкова школа. – №5. – 2007. – С.11-16.
31. Донченко Т. Загальнодидактичні та власне методичні принципи навчання української мови / Т. Донченко // Українська мова і література в школі. – 2005. – №7. – С.7-9
32. Джелелей О., Коваленко О., Ємець А. Практична методика розвитку мовлення молодших школярів / О. Джелелей, О. Коваленко, А. Ємець. – К.: «Шкільний світ», 2007. – 112 с.
33. Пономарьова К. Орієнтовні контрольні роботи з української мови для державної підсумкової атестації в 4 класі / К. Пономарьова // Початкова школа. – №4. – 2016. – С.11-13.
34. Хома О. М., Лавренова М. В. Мовний розбір у системі вивчення окремих лінгвістичних понять. – Мукачево, 2015. – 97с.
35. Хома О. М.Розвиток зв'язного мовлення на уроках української мови в початковій школі / Методичні рекомендації для студентів педагогічних спеціальностей. – Мукачево, 2016. – 2.8 арк.
36. Шаповалова І. Використання ІКТ у початковій школі / І.Шаповалова // Початкова школа. – 2013. - №1. – С.38-40.
- Інтернет-джерела
37. Методика навчання української мови в початковій школі. [Електронний варіант]. Режим доступу:

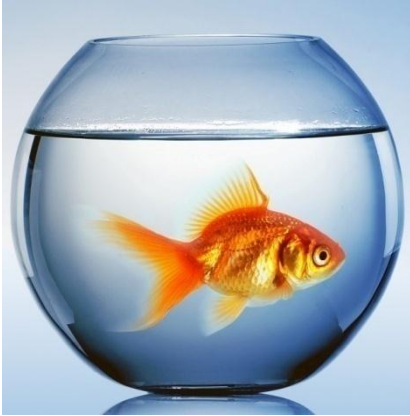
http://knigi.at.ua/load/metodiki/metodika_movi/m_s_vashulenko_metodika_navchannya_ukrajinskoji_movi_v_pochatkovij_shkoli_2011r/30-1-0-7

38. Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи. Додаток до Наказу МОН від 23.03.2018 року № 283 [Електронний варіант]. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/60372/.

39. Оновлені навчальні програми для 1-4 класів (2016) [Електронний варіант]. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>

40. Технологія «шість цеглинок» у початковій школі [Електронний варіант]: <https://www.google.com.ua/search?q=технологія+шість+цеглинок&oq=технологія+шість+цеглинок&a/>

Додаток А
КОМПЛЕКСНА РОБОТА НАД СЛОВОМ
АКВАРІУМ

Тлумачення слова: посудина для утримання і розведення водних тварин і рослин в домашніх умовах.

Транскрипція: [аква́ріум] – 3 склади, 8 букв, 8 звуків.

Походження слова: перший «публічний акваріум» був відкритий в лондонському Ріджент-Парку навесні 1853 року його засновником був Філіп Генрі Госсе.

Спільнокореневі слова: аквапарк, акваланг, акваторія.

Синоніми: басейн, посудина, ємність, резервуар.

Словосполучення: бачити акваріум, купити акваріум, мати акваріум, гарний акваріум, маленький акваріум.

Речення: Мені подарували акваріум. В акваріумі є рибка. У моєї сестри є акваріум. Я хочу купити акваріум. У мене в кімнаті є акваріум.

Завдання: скласти твір-розповідь «Як доглядати за рибками в акваріумі».

БЕРЕЗА

Тлумачення слова.

БЕРЕ́ЗА – це рід листопадних дерев та кущі в родини Берез (Betulaceae) з гладенькою білою корою, при основі стовбура кора чорно-сіра, глибоко тріщинувата.

Етимологія слова. Українське слово *береза* походить від праслов'янської. *berza*, яке виникло з праїндоевропейської мови. *bherg'os*, від кореня *bhereg* «світитися, біліти». У слов'янських мовах: біл. *бяро́за*, болг. *брѣза*, сербохорв. *бреза*.

Спільнокореневі слова: березовий, підберезник, берізка.

Синоніми: немає.

Словосполучення: похилились білі берези, білокоре дерево береза.

Речення: Якщо підійти до берізки, притулитися і обійняти її, всі печалі підуть, а на душі стає світло й радісно. Не помітили берізки, як підкралася до них таємнича осінь. Береза – не тільки красиве, але й корисне дерево, яке славиться своїм цілющим ароматним соком.

Це цікаво!

Береза довгожителька, і живе за 150-320 років. У неї є дуже багато корисних властивостей, наприклад, навесні за день береза може видати до 50 літрів корисного й смачного соку, який дуже позитивно впливає на наше з вами здоров'я. Бруньки берези можна використовувати в різних настоях і зіллях, в лазнях дуже добре застосовуються березові віники, які прибирають всі недуги і хвороби. Кору

берези використовують для будівництва та побутових потреб в повсякденних справах. Є навіть заводи з виготовлення березового соку, які виділяють і продають в магазини відмінний продукт.

ВЕДМІДЬ

Тлумачення слова. Ведмідь – великий хижий ссавець з незграбним масивним тілом, укритий густою шерстю.

Вимова: [в и^е дм'ід']

Етимологія слова. Українська назва цієї тварини співзвучна її назвам в інших слов'янських мовах. Назва походить від праіндоєвропейської назви ведмедя, яка буквально значить «руїнівник». Цю тварину уникали звати «ведмедем», замінюючи це слово різними іносказаннями. Українці вживали слова «вуйко», «великий», «бурмило», «Михайло».

Деякі припускають, що поширене найменування ведмедя – «Мишко», «Міша» пов'язане з тим, що його масивне тіло нагадує формою мішок.

Спільнокореневі слова: ведмежий, ведмедик, ведмежа, ведмежатник.

Синоніми: бурмило, вуйко, ведмедько.

Словосполучення: бурий ведмідь, незграбний, як ведмідь.

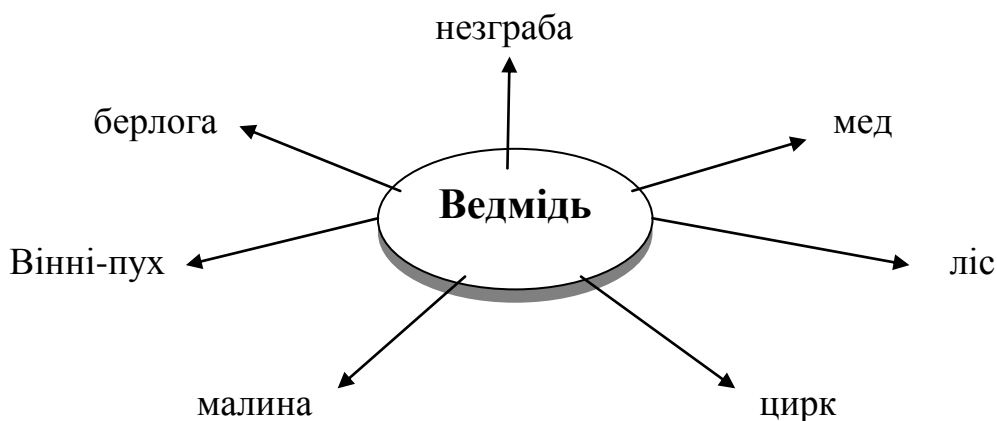
Речення:

1. Зимою ведмідь впадає у сплячку.
2. У нашому зоопарку є великий бурий ведмідь.
3. Маленькі діти дуже бояться ведмедя.

Це цікаво!

Всі види ведмедів неймовірно розумні. Так, наприклад, багато мисливців і спостерігачі стверджують, що ведмеді підкидають каміння і палиці в капкани, щоб їх знешкодити і отримати приманку; часто заплутують сліди, ходячи задом в перед і колами. У ведмедів два шари шерсті. Перший шар короткий і щільний, служить він для утримання тепла. Другий – призначений для захисту від води.

Асоціативний куш

ГРІМ

Тлумачення слова. Природне явище, що спостерігається як гучний звук, який супроводжується блискавкою.

Вимова:[гр'ім]

Етимологія слова. Грім – гуркіт і тріск, які супроводжують електричні розряди блискавки під час грози. А ще відомо, що блискавка і грім були першими явищами природи, які лякали і зачаровували

первісних людей. Коли вони спостерігали зигзаги блискавок і чули гуркоти грому, то вважали, що це гнів богів, один із способів покарання первісної людини.

Спільнокореневі слова: грім, гримить, громовий, погримує, загримить.

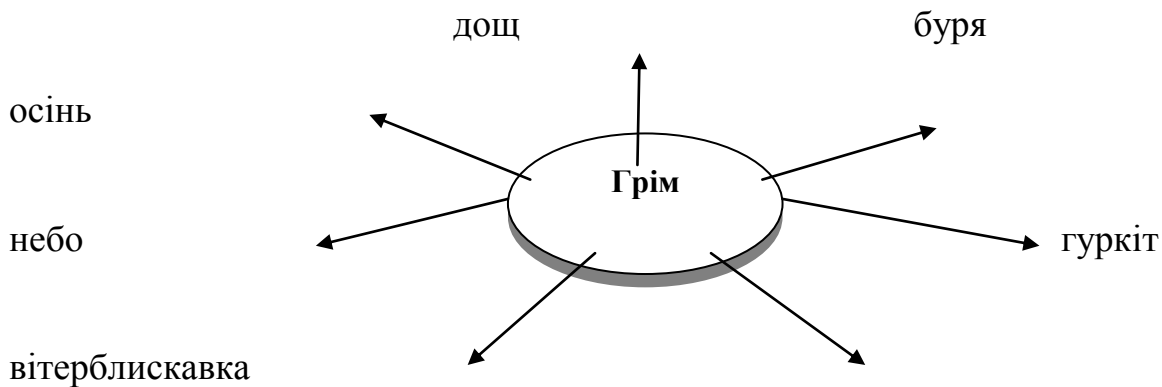
Синоніми: грім, гуркіт, гуркотіння.

Словосполучення: грім гримить, грізний грім, осінній грім, грім затих.

Речення: 1. Звідти спалахувала блискавка і чувся далекий грім. Гримить десь далеко на сході. Знову блиснула яскрава блискавка, і пролунав грім.

Це цікаво! Блискавки бувають різного кольору. Під час дощу вони червоні, а якщо іде град, то блискавки спалахують синім кольором. Окрім того, блискавки бувають жовтими і білими.

Асоціативний куш

Склади розповідь за кушем.

ГÁВА

Тлумачення слова. Хижий птах з чорним або сірим оперенням, який селиться на деревах поблизу населених пунктів; ворона.

Вимова:[г áв а]

Етимологія слова. Га́ва – ворóна за поведінкою птаха угадували майбутній урожай, – «як гава до Юр'я у житі сховається,

– буде добре жито». Його й найняв [хазяїн] левади доглядати, горобців та гав ганяти фразеологізм: гав (га́ви) ловіти – нічого не робити; пропускати яку-небудь нагоду; бути неуважним, неспритним. Він гав ловив та витрішки продавав, ні па́ва ні га́ва – про того, хто від одних поглядів відійшов, а до інших не пристав; роззява, нерозторопна людина.

Спільнокореневі слова: Гаві, гав, гави, гаво, гавеня.

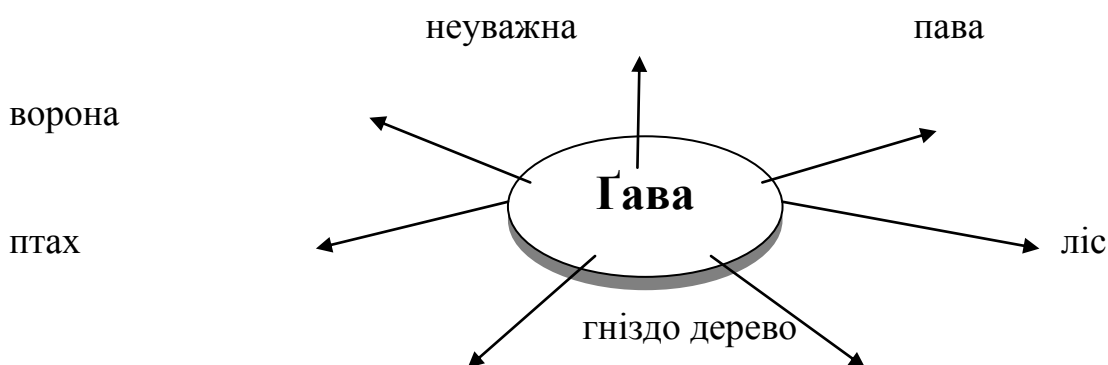
Синоніми: Гава, ворона, птах.

Словосполучення: Побачити гаву, любитися гавою, немає гави, оперення на гаві.

Речення: 1. Гава своїм карканням сповіщала прихід весни. 2. Вивела Гава одне-єдине пташеня – Гавеня. 3. Чорна гава поспішала у хатинку на ялинку.

Це цікаво! Очевидно, це давнє звуконаслідувальне утворення, що з слов'янської мови означає «чайка».

Асоціативний куш

ДЯТЕЛ

Тлумачення слова: лісовий з довгим, гострим та міцним дзьобом птах, який добуває їжу зі щілин кори дерева.

Вимова: транскрипція: [д'ате^нл] – дятел.

Етимологія слова: Ряд дятлоподібні (близько 380 видів) – невеликі за розміром птахи дереволази. На ногах мають чотири пальці, два з яких спрямовані вперед, а два – назад. Дзьоб у дятлів прямий, долотоподібний. Здобич дятел витягує, приклеюючи її до тонкого, довгого та гнучкого язика. Сидячи на стовбурі, дятел спирається на нього і хвостом, який

має короткі й тверді стернові пера. Дятли – нагніздні птахи. В Україні живе 10 видів, найпоширенішими з яких є великий строкатий дятел, крутиголовка, чорний дятел та ін. Взимку дятли урізноманітнюють свій раціон насінням хвойних дерев, розбиваючи шишки в своєрідних «кузнях».

Спільнокореневі слова: дятлення, дятленятко, дятлів, дятлик.

Синоніми: перелітні (птахи) – *зимуючі (птахи)*. Довгий - *короткий*.

Словосполучення: лісовий лікар, санітар лісу, великий строкатий дятел.

Речення. 1. Поруч з вікном стукав дятел, на всі голоси виспівували птахи, десь сміялись діти. 2. Вибравши сухе дзвінке дерево, по-весняному барабанить лісовий

музикант – строкатий дятел. 3.Пронизливий голос великого зеленого дятла доносився з улісся недалекого лісу. 4.Стукав дзьобом наполегливий дятел.

Це цікаво знати...

Поведінка жолудевого дятла цікава тим, що за осінь він здатний виконати близько 400 отворів, у кожен з яких він кладе по жолудю. до 25 разів у секунду. Коли дятел стукає по дереву, він може не переживати за свої очі, в які можуть потрапити дрібні тріски. Справа в тому, що за мить до наближення до дерева повіки прикриваються, що є свого роду захисним механізмом. При нанесенні удару, дятел застосовує настільки величезну силу, що якби людина зазнала хоча б один такий удар, то вона відразу ж отримала серйозну травму.

ОЛЕНЬ

Тлумачення слова: велика жуйна тварина (свійська і дика) родини оленевих із гілчастими рогами і коротким хвостом.

Вимова: транскрипція: [óле^н].

Етимологія слова: у кельтів олень – символ Сонця, родючості і життєвих сил, гідності, мужності, швидкості. Роги оленя вважалися символічним відображенням гілок дерева.

У германо-скандинавській міфології чотири оленя щипають листя древа. У греко-римській традиції олень – атрибут Артеміди (Діани). Розгніваною Артемідою на оленя був перетворений мисливець Актеон за те, що побачив її купаючюся.

У християнському символізмі олень втілює релігійне натхнення і завзяття. У християнській іконографії олень, топчучий змію, – емблема християнина боротьби із злом. У алхімії олень разом з єдинорогом означають подвійну природу Меркурія.

У слов'ян олень вважався уособленням предків. За повір'ями, він умів творити різні дива, говорити людським голосом. Оленя відносили до царствених тварин: він править усіма рогатими тваринами.

Спільнокореневі слова: оленя, оленяр, оленярство, оленярський, оленятко, оленячий.

Синоніми: лось, косуля, зубр, теля.

Словосполучення: жуйна тварина, молодий красивий олень.

Речення. 1. Вийшли з лісу олені, один за другим, а що вийде новий, то роги у нього все кращі та веселіші 2. Такі якісь у нього стали очі, як в оленя, що на морозі плаче. 3. Молодий красивий олень живе в нашому лісі.

Це цікаво знати... Розкажи текст.

Роги у оленів є тільки у самців (винятками є лише водяний олень, у якого взагалі немає рогів і північний олень, у якого роги носять обидві статі). Роги оленів скидаються щороку і виростають заново. Тривалість життя оленя: 10 — 13 років у дикій природі; до 20 років у неволі Щоб зберегти енергію в періоди, коли їжі не так багато, метаболізм цих тварин сповільнюється, серце оленів починає битися повільніше. Це також допомагає підтримувати необхідну температуру тіла оленів.

Жайворонок

Тлумачення слова. Жайворонок – польова чи степова співуча пташка ряду горобцеподібних з сірим оперенням.

Вимова: [ж а́ й в о р о н о к]

Етимологія слова: Походження слова «жайворонок» остаточно не з'ясоване. На думку Л. Булаховського, перша частина слова пов'язана з жар, а на думку М. Рудницького, це один із варіантів префіксів, що виступають у германських мовах.

Жайворінок, жайворон, жайвір. **Синоніми:** птах, жайвір, жайворон.

Словосполучення: Дзвінкоголосий жайворонок, степова пташка, молодий жайвір.

Речення

1. Високо в неблітає жайворонок.
2. Жайворонок – польова пташка.
3. Защебетав жайворонок – угору летючи.

Цікаво! Розкажи текст

Колись люди прагнули навчити жайворонка наслідувати певним мелодіям. У 1917 році було видано зібрання музичних творів, створених для польових, лісових жайворонків та інших видів птахів, їх повинні були грати на спеціальній флейті-флажолеті. Як і всі співочі птахи, жайворонки повинні вивчити свою пісню. Це підтверджується тим, що молодий жайворонок, взятий з гнізда ще до того, як він вивчить пісню батьків, може точно повторити інші, почуті ним мелодії. Пісні більшості птахів одного виду, які живуть в різних частинах світу, як правило, сильно відрізняється. Але всі польові жайворонки у світі співають однаково.

Склади твір-опис пташки.

МЕТРО

Тлумачення слова: метро – вид міського (зазвичай) громадського транспорту, фактично варіант залізниці. Лінії метро, на відміну від трамвая, завжди прокладають окремо від вуличного транспорту: найчастіше в тунелях, іноді на естакадах чи просто наземно. Потяги метро складаються з кількох вагонів. Ширина колії метрополітену неоднакова в різних країнах:

зазвичай відповідає прийнятій ширині колії залізниці.

Вимова: [м е^и т р о'].

Етимологія слова: слово «метро» походить від французького слова «metro».

Спільнокореневі слова: метрополітен, метроміст.

Синоніми: метро, підземка.

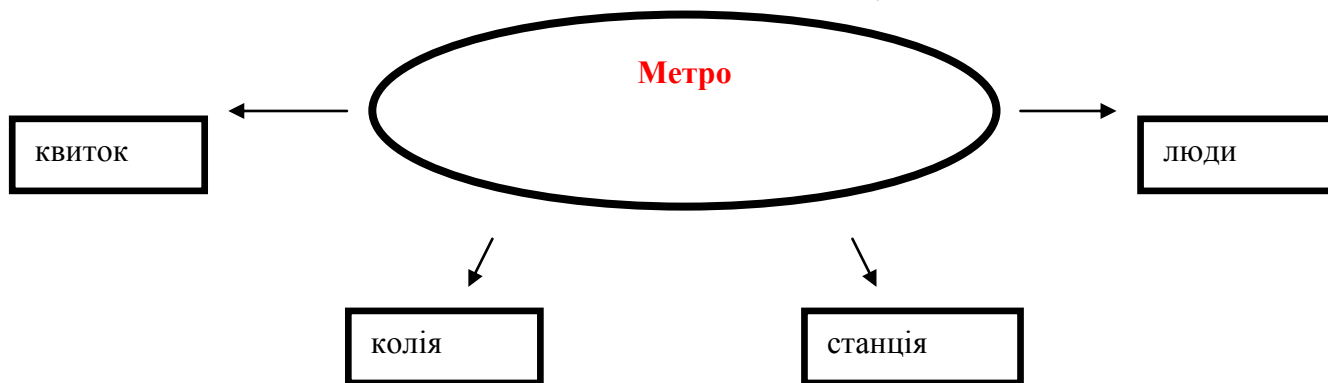
Словосполучення: швидке метро, київське метро.

Речення: По дорозі до кінотеатру ми їхали в метро.

Поряд з моїм будинком знаходиться станція метро.

Це цікаво: Метро може використовуватися в якості бомбосховища. Багато метрополітенів міст мають свої музеї. Найбільше метро за кількістю станцій і маршрутів у світі – Нью-Йоркське. Найдовше метро у світі – Шанхайське. Найкоротше метро в світі – ді-Катанія. Метро знаходиться в Сицилії. Найстаріше метро в світі Лондонське. Це найперший метрополітен у світі. Найзавантаженіше метро в світі – Токійське. Найглибше метро в світі – Київське (станція «Арсенальна») (глибина 105,5 м).

Асоціативний куш

ОЛІВЕЦЬ

Олівець – це тоненька паличка графіту або сухої фарби у дерев'яній оправі, якою пишуть, креслять, малюють.

Вимова: [о л' і в е' ц']

Етимологія слова: олівець – від слова олово. Проте слово «олово» – це не хімічний елемент олово, а свинець, бо в ті часи в народі так казали як на олово, так і на свинець.

Синоніми: пензель, склоріз.

Словосполучення: червоний олівець, кольоровий олівець, простий олівець, механічний олівець, столярний олівець, копіювальний олівець, гострий олівець, дерев'яний олівець, олівець для креслення.

Речення: Олівець повинен бути гострим. Цей малюнок намальований олівцем. На урок математики учні обов'язково повинні брати олівець. На малюванні я малюю олівцем.

Це цікаво: із одного великого дерева можна зробити приблизно 300 тисяч олівців. Японський виробник канцтоварів Pentel створив унікальні стрижні для олівців – air suprlіo. Бізнес-ідея полягає у створенні стійкого аромату, який здатен тонізувати, стимулювати і збільшувати мозкову активність. Ступінь запаху залежить від герметичності упаковки. На відкритому повітрі такий олівець пахне до 3 місяців.

Олівець

Посміхався олівець:
-«От який я молодець!
Я ніколи не сумую,
Все, що бачу, намалюю:
Сонце, море, гори, ліс,
Цуценятків чорний ніс,
Помічаю все, слідкую,
Кожен день я щось малюю».

Кольорові олівці

Ми – веселі олівці,
Наче сонця промінці.
По паперу помандруєм,
Все, що схочеш, намалюєм.
Тільки нас не розкидай,
А в коробочку складай.

Текст.

Олівець – це предмет першої необхідності. Він призначений для писання, малювання, креслення. Складається олівець із графітного стрижня, вміщеного у дерев'яну оправу. Олівець легенький, тоненький, зручний для користування. Оправа зроблена з м'якого дерева, вона має форму циліндра діаметром до семи міліметрів.

Пошта

Тлумачення слова: пошта – державна установа, яка здійснює пересилання і доставку адресатам листів, періодичних видань, грошових переказів, посилок.

Вимова: [п о' ш т а].

Етимологія слова: слово «пошта» походить від німецького слова «Post», що у перекладі означає зупинка, станція.

Спільнокореневі слова: поштар, поштовий, поштамп.

Синоніми: розсилка, відділ зв'язку.

Словосполучення: безкоштовна пошта, швидка

пошта, ранкова пошта, вечірня пошта.

Речення: Дівчинка дійшла до пошти й кинула в скриньку листа .

Йосип вимагав у сільради чіткої роботи пошти.

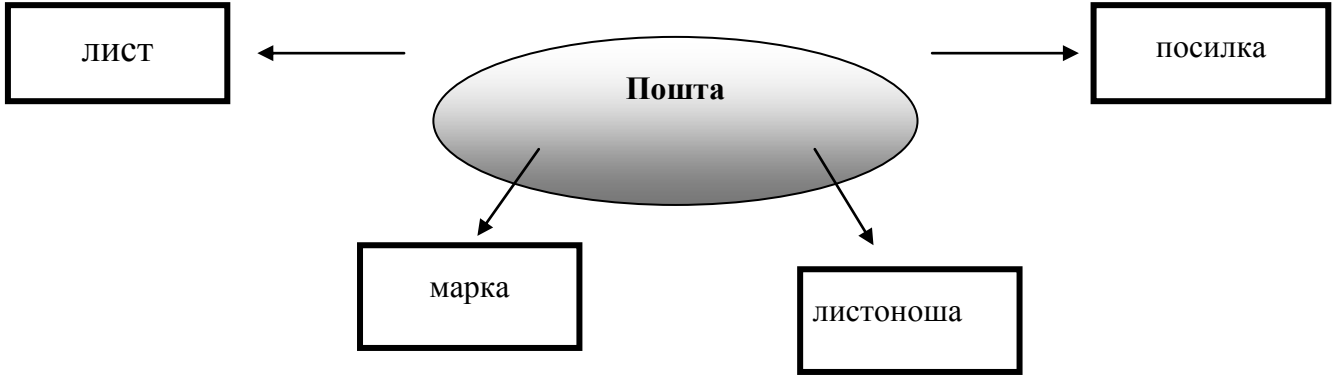
Це цікаво...

1. Першим містом, де з'явилися поштові скриньки, вважається Флоренція. Перша згадка про поштові скриньки в цьому місті датується чотири століття тому.

2. Найдавніша поштова скринька знаходиться на острові Гернсі в Великобританії. Її поставили в 1853 році. Автором першої офіційної поштової марки в Великобританії є Роуланд Хілл в 1840 році. Щоб марка вважалася офіційною, в ній повинні бути дотримані певні правила: потрібно на марці писати назву країни на латинській мові. До цього часу Великобританія не дотримувалася цього правила.

Зараз у століття високих технологій, незважаючи на те, що можна без проблем спілкуватися з людьми, які перебувають на іншому кінці планети, пошта намагається не втрачати свої позиції. Створюються різні кур'єрські служби та експрес-доставки. Велика кількість поштових служб показує, що потреба в пошті все ще існує.

Асоціативний куш

Навчально-методичне видання

Хома О.М.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З КАЛІГРАФІЄЮ

**ОПОРНІ КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙ
(Частина 1)**

Методика навчання грамоти. Методика розвитку мовлення
для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 013 «Початкова
освіта», освітній ступінь «бакалавр»

Тираж 50 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовлювачі і розповсюджувачів продукції Серія ДК № 4916 від 16.06
015 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ
89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>